

FÖRSVARSHÖGSKOLAN

C - UPPSATS

Författare	Förband	Kurs
OTL i. G. Dipl.Päd. Holger Strohmeier	Tyska Bundeswehr	ChP 99 - 01
FHS Handledare	Uppdragsgivare	
Dr. Fil. Peter Mattson och Lars Ulfving	OpI	
<p>DEN OPERATIVA LEDNINGENS UTVECKLING I TYSKLAND Sammanfattning</p> <p>Operation, operationskonst, operativ ledning är några av huvudorden när man inom militärhistorien beskriver den militära ledningsorganisationen. Här anförs mycket ofta exempel ur den tyska militärhistorien. Vad är det då som särskilt utmärker den operativa ledningen i Tyskland? När, hur och varför har den uppstått, införts och genomförts? Arbetet redovisar den operativa ledningens utveckling i Tyskland ur militärhistoriskt perspektiv och utifrån tyska synpunkter. Det innehåller sålunda inga jämförelser med utvecklingen i andra länder. Jag söker däremot finna en ”röd tråd” genom den tyska militärhistorien, som utvisar hur den operativa ledningen uppfattats och tillämpats genom tiden. Jag vill vidare söka påvisa vilka yttre förhållanden det varit eller är, som i så hög grad påverkar den militära ledningsorganisationen att en operativ ledning uppstår eller t o m blir nödvändig. Undersökningens teoriansknytning är en tolkning av Clausewitz krigsteorier vad avser operativ ledning. Arbetet är i huvudsak utformat som en jämförande granskning av den operativa ledningens utveckling i Tyskland sedan 1800-talet.</p> <p>Nyckelord och huvudpersoner är: Operativ ledning, Militärstrategi, Geostrategi, Operativa faktorer, Operativa element och kännetecken, Grunder för operativt handlande; Clausewitz, Moltke d ä, Schlieffen, Seeckt, Beck, Guderian, Manstein, Heusinger, Nya operativa riktlinjer för de tyska stridskrafterna</p>		

INNEHÅLL

KAP	TITEL	SIDA
1.	INLEDNING	3
1.1	Arbetets syfte	3
1.2	Frågeställningar	4
1.3	Hypotes	4
1.4	Begränsningar	5
1.5	Metod och material	6
1.6	Disposition	7
1.7	Definitioner och centrala begrepp	8
2.	TEORIANKNYTNING	9
3.	DEN OPERATIVA LEDNINGENS UTVECKLING I TYSKLAND I MILITÄRHISTORISK BELYSNING	13
3.1	Allmänt	13
3.2	Generalfältmarskalken greve Helmuth von Moltke d ä (1800-1891)	15
3.3	Generallöjtnanten greve Alfred von Schlieffen (1833-1913)	19
3.4	1. världskriget	22
3.5	Generalöversten Hans von Seeckt (1866-1936)	24
3.6	Generallöjtnanten Ludwig Beck (1880-1944)	29
3.7	Generalöversten Heinz Wilhelm Guderian (1888-1954)	31
3.8	Generalfältmarskalken Erich von Manstein (1847-1943)	33
3.9	Generalen Adolf Heusinger (1897-1992)	37
3.10	Den operativa ledningens utveckling i tyska Bundeswehr	41
3.11	Nya operativa riktlinjer för de tyska stridskrafterna (OpLESK)	44

4.	SLUTSATSER VAD AVSER DEN OPERATIVA LEDNINGEN I TYSKLAND	47
4.1	Sammanfattning av den historiska utvecklingen	47
4.2	Utmärkande drag i den ”tyska” operativa ledningen	56
4.3	Prövning av hypotesen	60
4.4	Slutsatser	64
4.5	Förslag om fortsatt forskning	65
5.	LITTERATURFÖRTECKNING	68
6.	ABSTRAKT	74
7.	BILAGOR	

1. INLEDNING

I kapitlet redovisas till att börja med arbetets syfte samt metod, disposition och begränsningar. De frågeställningar, som skall besvaras under arbetets gång, återfinns även här. En sammanställning av centrala begrepp jämte definitioner ingår också.

1.1 Arbetets syfte

Förändringen av de säkerhetspolitiska förutsättningarna i början av 90-talet föranledde intensiva diskussioner inom alla västliga försvarsmakter om operativt tänkande och *operativ ledning*. Här framkom tydligt att skiljaktiga uppfattningar hade utvecklats inom olika länder.

När de tyska stridskrafterna sattes upp igen efter 2. Världskriget och inlemmades i NATO var det ännu för tidigt att genomföra ett militärt tänkande om nivån operativ ledning. Först i mitten av 80-talet inträffade en renässans, som emellertid starkt präglades av angloamerikanskt inflytande.

Britter och amerikaner har här mycket ingående utvärderat det tyska operativa tänkandet och krigserfarenheterna hos deras tidigare motståndare. Särskilt amerikanerna har efter Vietnamkriget granskat och överarbetat sina doktriner och valde här att referera till de stora militärteoretikerna. I synnerhet Clausewitz fick stor betydelse. Detta ledde till att tankar utformades och handlingsmönster skapades, som innebar en uppgiftsfördelning mellan den politiska och den militära ledningen. Den operativa ledningsnivån återtog just härigenom sin historiskt betingade plats. Planeringen och genomförandet av det första Gulfkriget 1991 var ett första praktiskt resultat av dessa tankegångar.¹

Under den tidigare nämnda renässansen i Tyskland återupptog man de operativa grundprinciper, som särskilt återfinns hos Moltke d ä, Seeckt, Beck

¹ Zehrer Hartmut: "Die Deutschen auf die Schulbank", Truppenpraxis 2/1993, s 203

och Manstein. Det finns faktiskt författare som betecknar området operativ ledning som det ”mest tyska området i militärteorin”.²

Det här arbetet vill beskriva den operativa ledningens utveckling i Tyskland och påvisa vilka gemensamma kännetecken historien kan uppvisa samt vad som utifrån tyska utgångspunkter utgör den operativa ledningens grunddrag och karaktär.

Men det är också en avsikt att ge en allmän inblick i den operativa ledningens komplexa problematik – en problematik som inte bara är begränsad till Tyskland. Arbetet vill härtill ge impulser och reflexioner till ökad kännedom om och förståelse för vad operativ ledning är och innebär.

1.2 Frågeställningar

Under arbetets gång kommer följande frågeställningar att undersökas:

- Hur har den operativa ledningen utvecklats i Tyskland?
- Vilka faktorer inverkar på uppfattningen om och utvecklingen av den operativa ledningen?
- Vilka grunddrag är karakteristiska för den operativa ledningen? Vilka ”normer” finns enligt tysk uppfattning?
- Finns någon ”röd tråd” som löper genom den operativa ledningens utveckling i Tyskland?

1.3 Hypotes

Om man studerar den tyska militärhistorien från andra hälften av 1800-talet fram till slutet av 2. Världskriget är det – trots de förlorade krigen – påfallande hur utomordentligt positiva bedömningarna är av det tyska militära ledarskapet särskilt i utländska kommentarer till den här tiden.³ Förmågan till operativ ledning framhålls alldeles särskilt.

² Zehrer, Hartmut: ”Operative Führung – ihre Bedeutung für die Bundeswehr”, Europäische Sicherheit, 3/1993 s 144.

³ Ett ofta citerat exempel är Martin van Crevelds studie 1982: ”Fighting Power. German and US Army Performances 1939-1945”.

Den operativa ledningsförmågan var emellertid ingen målmedveten utveckling utan snarare ett resultat av en tvingande nödvändighet. Och denna nödvändighet berodde på yttre faktorer, som var politiskt, militärt och geografiskt förutbestämda för Tyskland.

1.4 Avgränsningar

Arbetet lägger tyngdpunkten på utvecklingen av den operativa ledningen utifrån tyska synpunkter och i Tyskland. Härtill används främst tyska källor.

Denna utveckling granskas huvudsakligen mot bakgrund av en operativ ledning av tyska arméstridskrafter. Någon jämförelse med uppfattningen om operativ ledning i andra länder görs därför inte. Denna något konstlade avgränsning har blivit nödvändig på grund av ämnets bredd.⁴ Men man får inte se dessa inskränkningar som en underskattning av den operativa ledningens betydelse i andra länder eller av flyg- och marinstridskrafternas vikt i sammanhanget.

Den operativa ledningens betydelse inom speciella insatsområden (Operations others than war, Peace Support Operations etc) har likaså utelämnats.

Undersökningen omfattar tiden från slutet av 1700-talet fram till idag. Vid granskningen av Clausewitz krigsteorier har jag medvetet avstått ifrån att värdera vissa tyska militärers och politikerns okritiska historiska bedömningar.

Den historiska delen har begränsats till; Moltke d ä, Schlieffen, Seeckt, Beck, Guderian, Manstein och Heusinger såsom de tyska militära huvudpersonerna i vad gäller operativ ledning. Här är skiljaktiga bedömningar och värderingar av dessa personer ofrånkomliga på grund av deras olika ställning, uppgifter, ansvarsområden och handlande.

⁴ På några platser kommer dock flygstridskrafternas insatser att behandlas marginellt, utan att därför upphäva den här begränsningen.

Till grund för den operativa ledningens utveckling efter 2. Världskriget ligger de tankar och planer som då fanns i Förbundsrepubliken Tyskland.

Även om den operativa ledningens utveckling i Tyskland är nära kopplad till den tyska generalstabens utveckling behandlas detta sammanhang ej här. Ej heller granskas den militära ledningens inverkan på respektive statsledningar på grund av den komplexa relationen dem emellan och dess egna lagar.

1.5 Metod och material

Arbetet är upplagt som en jämförande granskning och bedömning av den operativa ledningens utveckling i Tyskland sedan 1800-talet. Målet är att i detta material finna och kunna härleda grunddrag och kännetecken i denna utveckling.

Till grund för dessa betraktelser ligger tolkningar av och härledningar från Carl von Clausewitz teorier beträffande operativ ledning.

Den i uppsatsen använda litteraturen är av sekundär natur. För att få rätt uppfattning om rådande yttre omständigheter och inflytelser har även tidsnära litteratur använts vid granskningen av de aktuella personerna.⁵ Det gäller nästan bara tysk litteratur. Anledningen till detta är en strävan att granska motivationen och den historiska bakgrunden till den operativa ledningens utveckling i Tyskland just från dessa synpunkter.

För tiden efter 2. Världskriget har utöver dokumentarisk litteratur även reglementen och utbildningsanvisningar från Bundeswehr använts. Utdragen härur är inte hemliga.

⁵ Bl a Seeckts biografi av Rabenau, Moltke d y dokumenterade "Erinnerungen", Ludendorffs "Kriegserinnerungen", Groeners "Dokumentation über das Werk Schlieffens", Heusingers "Kriegserinnerungen".

Den vetenskapliga arbetsmetoden i uppsatsen följer mönstren för:

- den vetenskapliga metoden vid redovisning av examensarbeten vid Bundeswehrs universitet i Hamburg, Fackområdet pedagogik
- den vetenskapliga metoden vid redovisning av samhällsvetenskapliga uppsatser enligt C G Ebbhagen och R Ejvegård
- tekniken vid vetenskapligt arbete vid Bundeswehrs Führungsakademie i Hamburg.

1.6 Disposition

Arbetet är uppdelat i en inledande del och tre huvuddelar.

I den första huvuddelen görs ett försök att påvisa och uttolka teser i Clausewitz krigsteorier som behandlar operativ ledning.

Den andra historiska delen syftar till att påvisa utvecklingen av och grunddragen i den tyska operativa ledningen genom historien från mitten av 1800-talet. Här ägnas särskild uppmärksamhet åt inflytelser från politiska, strategiska och teknologiska konstanter, eftersom detta är avgörande för att rätt kunna förstå och bedöma de olika utvecklingsskedena. Som riktpunkter behandlas och analyseras de huvudpersoner som varit avgörande för den tyska militärhistorien. Hänvisning görs även till den operativa ledningens utveckling inom tyska Bundeswehr. På grund av personernas olikheter och de skilda tidsförhållandena dras här de första slutsatserna om vederbörande person direkt.

Den tredje delen innehåller – utöver en sammanfattande bedömning av den historiska utvecklingen – slutsatser beträffande grunddrag och kännetecken i den tyska operativa ledningen. Delen avslutas med förslag till ytterligare bearbetning av frågeställningarna samt en kort sammanfattning.

1.7 Definitioner och centrala begrepp

För de följande definitionerna av kärnfrågorna i arbetet har medvetet moderna begreppsförklaringar valts. Det är för att underlätta det språkliga sammanhanget mellan äldre och nutida definitioner, men även för att bidra till att förstå slutsatserna vid de olika historiska betraktelserna.

Strategi

Grundsatser för en omfattande planläggning för att utnyttja tillgängliga resurser och maktmedel för att uppnå politiska mål.⁶

Politisk strategi

Innefattar en stats planering av ett långsiktigt politiskt agerande i syfte att säkerställa handlingsfrihet, social fred, livskvalitet och författningsenlig ordning sammanfattad i ett politiskt totalkoncept.⁷

Militär strategi

Beaktar stödd på militära maktmedel geografiska, ekonomiska, sociala, sociologiska, politiska och teknologiska förutsättningar.⁸

Geostrategi

Koncept för att planmässigt förverkliga säkerhetspolitiska mål under hänsynstagande till geografiskt och geopolitiskt bestämda regionala och världsvida förutsättningar.⁹

Operation

Militärt agerande av en sidas krafter vid insats som är samordnad till tid och rum och inriktad mot ett gemensamt mål. Operationer genomförs vid alla insatser och på alla ledningsnivåer.¹⁰

⁶ Buchbender, Ortwin: Sicherheitspolitisch lexikon, Herford, Bonn 1992 s 137.

⁷ Buchbender enligt ovan s 137.

⁸ Buchbender enligt ovan s 137.

⁹ Buchbender enligt ovan s 65.

¹⁰ "Operative Leitlinie für Einsätze der Streitkräfte", Bundesministerium der Verteidigung, Anlage 8, Bonn 1999 s 6.

Operativ ledning

Operativ ledning är den nivå i den militära ledningen som omsätter politiska avsikter och militärstrategiska riktlinjer i order och uppdrag till den underställda ledningen. Den definierar operativa mål, utvecklar handlingsmöjligheter, sammanfattar dem i koncept och planer och samordnar

alla för ändamålet erforderliga åtgärder inom det militära området. Den är inte bunden till någon bestämd ledningsnivå och styrkeinsats. Den agerar som regel med samordnade stridskrafter ur flera försvarsgrenar och i allmänhet multinationellt inom ett stort uppgiftsområde.¹¹

Taktik

Taktiken hänför sig till den direkta truppföringen. Den är läran om ledning av trupperna och om deras samverkan under strid liksom det praktiska genomförandet av denna lära.¹²

2. TEORIANKNYTNING

Varje militär handling inrymmer själsliga krafter och deras verkningar

Clausewitz, Vom Kriege

Utifrån tyska utgångspunkter är det naturligt att välja den mest tyska av alla tyska teoriansknytningar inom militärteoriens område. Carl von Clausewitz stora verk "Om kriget" betraktas än idag som soldatens "bibel". Bokens stora antal upplagor visar att den betraktas som ett standardverk. "Om kriget" finns sedan 1991 även i svensk översättning. Den som uppmärksamt studerar verket kommer emellertid att sakna begreppet "operativ ledning". Clausewitz kände ännu inte denna ledningsnivå även om han kände och använde begrepp som operation, operationsbas, operationslinje osv. Men sökandet efter "operativ ledning" kräver en tolkning av hans betraktelser. Syftet med det här avsnittet är

¹¹ Operative Leitlinie, für Einsätze der Streitkräfte", Bundesministerium der Verteidigung, Anlage 8, Bonn 1999 s 6.

¹² Buchbender, Ortwin enligt not 6, men här s 8.

inte att analysera Clausewitz teorier, men däremot att påvisa element som enligt senare och nutida tolkningar kan hänföras till nivån operativ ledning och därmed har påverkat och påverkar utvecklingen av den operativa ledningen i Tyskland.

Clausewitz tankar är komplexa och mångtydiga. Det är därför nödvändigt att redovisa en grunduppfattning av hans lära vad gäller samordning av de politiska och militära nivåerna.

Hartmut Zehrer har om detta gjort följande sammanfattning:¹³

Krig kan inte vara något självändamål utan måste även betraktas och uttydas i dess politiska funktion. Clausewitz hävdar att kriget inte får vara en fråga om politiken fristående och av militären självständigt bedriven akt, utan en fortsättning av den politiska verksamheten. Han jämför denna politiska nivå med de militära nivåerna strategi och taktik.

Taktik är läran om striden, där insatsen – modernt uttryckt – genomförs enligt grundreglerna för truppslagen eller försvarsgrenarna.

Strategi är enligt Clausewitz stridens användning för att nå krigets mål. Detta mål har en politisk dimension och sträcker sig utöver krigsslutet. Grundsynen är att varje strategi måste betrakta och beakta sammanhanget mellan politikens syfte, krigets mål och de militära medlen.¹⁴

Utgående från detta hänför Clausewitz begreppet seger enbart till taktiken. I strategin finns för honom inte någon seger.

Som en följd av att strategibegreppet vidgats under 1900-talet kan man idag beteckna *en del* av Clausewitz strategibegrepp som militärstrategi. Den har politiska dimensioner, definierar den militära uppgiften och sätter mål i

¹³ Zehrer, Hartmut enligt not 2, men här s 145.

¹⁴ Jfr strategins utformning och förändring sedan Clausewitz, Underlag för strategiseminarium, Föhrungsakademie Hamburg Kap 3: strategiteorier och deras utveckling, Hamburg 1996 s24

enlighet med det politiska krigsmålet. Den *andra delen*, i vilken den högsta militära ledningen i enlighet med uppgiftsställningen organiserar striderna mot krigsmålet genom att förbereda och leda slaget (operationen), kan idag anses utgöra operativ ledning.

Så långt Zehrs mycket logiska tolkning, som under arbetets gång kommer att fungera som teoretisk modell för samordning av de olika nivåerna politik, krig, strategi, operation och taktik.¹⁵

Clausewitz betraktar i sin krigsteori strategin som ett element i kriget och därmed även – mot bakgrund av analysen ovan av hans strategibegrepp – den del av hans strategi, som motsvarar den senare definierade nivån operativ ledning.

I andra kapitlet av bok III i ”Om kriget” definierar Clausewitz följande element som strategins huvudelement:¹⁶

- Moraliska element
 - Själsliga egenskaper och verkningar¹⁷
- Fysiska element¹⁸ (se även bilaga 1)
 - Stridskrafternas storlek, sammansättning och beväpning
- Matematiska element
 - Operationslinjer, koncentrisk och excentrisk förflyttningar
- Geografiska element
 - Terrängens inflytande: dominerande platser, berg, floder, skogar, vägar
- Statistiska medel
 - Underhållsresurser, budget

¹⁵ Denna analys gör absolut inte anspråk på att vara fullständig och ersätta andra tolkningar av Clausewitz teorier. Härför erfordras en självständig och djupare studie.

¹⁶ Schössler, Dietmar (Herausgeber): ”Die Entwicklung des Strategie- und Operationsbegriffs seit Clausewitz,” Universität der Bundeswehr München 1999 s 261.

¹⁷ Hit räknas: fältherrens talang, arméns krigstukt och fosterlandskärlek, tapperhet och uthållighet.

¹⁸ Hit räknas: överlägsenhet i antal (styrkeförhållande), överraskning, list (vilseledande åtgärder), kraftsamling till rummet (tyngdpunkt), reserver (strategiska/taktiska), styrkornas ekonomi.

Clausewitz sätter de moraliska elementen främst men övriga element betraktas ingalunda som oväsentliga. Alla enskilda faktorer i de angivna elementen inverkar alltid på varandra och måste därför vägas i varje ny situation. Han framhåller särskilt att överlägsenhet i antal minskas genom rörlig stridsledning. Hans slutsats av detta lyder: Tillräcklig styrka skall koncentreras till den avgörande punkten. En armés absoluta överlägsenhet i antal kan alltså utjämnas inte bara genom moraliska faktorer utan även genom större rörlighet. De fysiska faktorerna kan emellertid under vissa förhållanden rentav upphäva de moraliska faktorernas betydelse. Ty, om två nästan lika utrustade och utbildade arméer med jämlika fältherrar möts och den ena armén är dubbelt så stark som den andra, kan en sådan överlägsenhet inte längre utjämnas genom moraliska faktorer.¹⁹

Av ovanstående resonemang framgår den operativa ledningens teoretiska karaktär, enligt Clausewitz att planlägga strider före och leda dem under slaget (operationen) enligt en given uppgift, vilket innebär avvägning av olika element och deras faktorer i vad gäller stridskrafter, tid och rum.

Med hänsyn till denna avvägning *bestämmer strategin den punkt mot vilken, den tid när, och de stridskrafter med vilka striden skall utkämpas. Strategin har genom detta trefaldiga beslut ett helt avgörande inflytande på stridens utgång.*²⁰

Samordningen av stridskrafterna till tid och rum som nyckel till en framgångsrik stridsledning är ett huvudtema i Clausewitz iakttagelser om strategin. I dagens militära ledningsföreskrifter - inte bara i tyska Bundeswehr - framställs stridskrafterna, tid och rum som operationsledningens klassiska element. Här kompletterade med ett fjärde element, information, som en förenande länk. Clausewitz element och faktorer inom strategin gäller alltså i dagens operationsledning.²¹

¹⁹ Von Geyso, (Herausgeber): "Wesen und Wandel der Strategie seit Clausewitz,"

Strategieseminarunterlagen, Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg 1991 s 373.

²⁰ Clausewitz, "Vom Kriege", 19. Auflage, Dümmler Verlag Bonn 1991 s 373.

²¹ Jürgen Unverhau, Dietrich Menzel, Norbert Hanisch. "Bewährtes mit neuem verbinden - HDv 100/100 Truppenführung", Truppenpraxis 2/1999 s 105.

Just de här tankarna och slutsatserna hos Clausewitz har i en eller annan form alltid förekommit i samband med operativ ledning under den senare historien.

De utgör därmed en historisk/teoretisk relationsnivå inom området operativ ledning.

3. DEN OPERATIVA LEDNINGENS UTVECKLING I TYSKLAND I MILITÄRHISTORISK BELYSNING

De bästa slagen är de som man påtvingar fienden, ty det är en beprövad regel att tvinga fienden till det han inte vill göra. Tvärtom skall man aldrig göra det som fienden önskar.

Fredrik den stora, konungens ledningsföreskrifter 1747/48.

3.1 Allmänt

Operativ ledning, operativt tänkande och operativ planering började utvecklas i Tyskland under andra delen av 1800-talet. Om man letar efter begreppet operativ ledning i den mycket omfattande litteraturen visar det sig snabbt att det nästan alltid är bundet till vissa personer i den tyska militärhistorien. Kända namn som Moltke d ä, Schlieffen, Seeckt, Guderian, Manstein osv dyker ständigt upp, men även Beck och Heusinger är värda att granska i detta sammanhang.

Alla de här personerna levde under olika tidsperioder med skilda förhållanden inom politiken, försvaret och samhället osv. Alla hade befattningar i det militära systemet med olika relationer till politiken och stridskrafterna.

Vid första påseende verkar det svårt att undersöka den här personkretsen. Men det finns åtminstone två gemensamma nämnare: 1. Alla var generalstabsofficerade, 2. Alla var militära ledare som – enligt nivågrupperingen av strategin i kapitel 2 – tillhörde den ”operativa” nivån.

Officerarna som levde före slutet av andra världskriget hade alltså en inte oväsentlig och mycket avgörande gemensam nämnare: samtliga strategiska/operativa överläggningar i de tyska staberna – offensiva som

defensiva – grundades på några för dem oföränderliga geostrategiska och ekonomiska konstanter i tyska riket. De gällde – med utgångspunkt från den ständiga risken för ett tvåfrontsrig – för Moltke d ä uppmarschplaner vid tiden för rikets grundande 1871 och fram till att Wehrmacht upphörde 1945.²² Konstanterna var i huvudsak följande:²³

- Tysklands centrala läge mitt i Europa, omgivet av många folkrika och ekonomiskt starka potentiella motståndare
- Den begränsade tillgången till öppet hav, som lätt kunde kontrolleras av sjömakterna Storbritannien och senare USA
- Begränsade personella och materiella resurser i jämförelse med grannarnas gemensamma kapacitet
- Brist på viktiga råvaror.

Konstanterna inte bara begränsade de olika ledarnas handlingsfrihet, de måste även i hög grad ha påverkat de strategiska och operativa planerna.

I denna del av arbetet kommer några av de så kallade ”militärhistoriskt betydelsefulla” personerna att redovisas i vad avser deras tolkningar och genomförande av operativ ledning.

På grund av de tidigare nämnda olika inflytelserna kommer granskningen av de enskilda fallen att leda till olika vägningar och resultat. Urvalet av dem har främst skett efter analys av undervisningsmaterialet vid Führungsakademie i Hamburg. Vissa perioder och tendenser i utvecklingen, som inte representeras av de valda personerna, har även behandlats, främst utvecklingen inom tyska Bundeswehr, som i mindre grad är kopplad till bestämda individer. Härigenom skall förhoppningsvis tendenser, sammanhang med och skiljaktigheter från den historiska utvecklingen kunna påvisas.

²² Foerster, Roland, ”Das operative Denken des deutschen Generalstabs 1870-1945,” in Schössler, Dietmar (Herausgeber), ”Die Entwicklung des Operationsbegriffs seit Clausewitz,” Universität der Bundeswehr München 1997, s 42.

²³ Densamme s 43.

3.2 Generalfältsmarskalken greve Helmuth von Moltke d ä (1806-1891)

Greve Helmuth von Moltke anses allmänt som upphovsmannen till den operativa ledningen i Tyskland. Begreppet ”Operation” fick genom honom en kvalitativ dimension i området mellan taktik och strategi. Men Moltke har själv aldrig formulerat detta ordagrant.²⁴

Moltke som 1859²⁵ blev chef för den stora generalstaben var en högt bildad officer, präglad av upplysningens principer och Clausewitz föreställningsvärld.²⁶

Detta framgår även av ett citat ur en av hans uppsatser om strategi:

*”Strategins första uppgift är att utgångsgruppera stridskrafterna, arméns första uppmarsch. Det förhåller sig annorlunda med strategins följande uppgift, stridskrafternas användning i strid, dvs i operationerna. Här möter vår vilja mycket snabbt motståndarens fria vilja. Vi kan visserligen bemästra den, om vi är beredda att ta initiativet, men det kan bara ske genom taktiska insatser, genom strid”.*²⁷

Här kan man ännu inte finna någon klar avgränsning eller tydlig tredelning av ledningsnivåerna.

Vad beträffar själva kriget var hans uppfattning liksom Clausewitz att det måste genomföras snabbt, intensivt med alla medel och syfta till ett direkt avgörande. Mot den bakgrunden är det uppenbart att Moltkes strategiska och operativa betraktelser alltid var inriktade på att förinta motståndaren i ett avgörande slag. Han såg fiendens förintande som det förnämsta operationsmålet.²⁸

²⁴ Graeger, Rüdiger, ”Operation als militärischer Begriff in seiner historischen Entwicklung,” in: ”Arbeitspapier Operative Führung”, Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg 1991 s 4.

²⁵ Under sin 30-åriga ämbets tid har Moltke på ett avgörande sätt inte bara förändrat generalstabschefens ställning utan format den stora generalstaben till en effektiv ledningsorganisation som även blev överbefälhavarens viktigaste stabsorgan .

²⁶ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 48.

²⁷ Moltke, Helmuth von, ”Militärische Werke,” herausgegeben vom Grossen Generalstab, Kriegsgeschichtliche Abteilung 1,2. Band 2. Teil Über Strategie”, Berlin 1892-1912, s 293.

Han var en övertygad företrädare för den strategiskt/operativa offensiven dock samtidigt förenad med taktisk defensiv. Segrarna i fälttågen före Tysklands enande 1871 var resultat av en klar operativ fantasi i förening med stor noggrannhet och planeringsförmåga. Fälttågen kallas med rätta för "Uppmarschkrig".²⁹

Här återfinner man enligt moderna tolkningar även Moltkes operativa element eller principer. De utgjordes av en vidsträckt, delad gruppering av stora styrkor under uppmarschen för att ur denna kunna leda dem till gynnsamma utgångslägen för ett avgörande slag. Imponerande exempel är här slagen vid Königgrätz 1866 och Sedan 1871.³⁰

Moltke var den rörliga krigföringens och den rörliga operationsledningens mästare. Hans begrepp "operation" hänför sig i regel till upplägningen av hela fälttåget liksom av helheten och samordningen av de insatta trupperna. Armécheferna och även armékårcheferna fick stor självständighet och leddes i den tyska "uppdragstaktikens" anda genom allmänna anvisningar, "direktiv", i stället för genom detaljerade order. Planläggningen och ledningen av operationen var fältherrens, strategens och operatörens uppgift, konkret chefen för arméns generalstab.³¹ Moltke krävde här och fick fullständig frihet från politisk inblandning i operationsledningen.³² Men trots all martialisk kompromisslöshet och envis uppfattning om fältherrens självständighet accepterade han alltid Clausewitz huvudtes om "politikens primat" och den preussiske kungens överhöghet.³³

Vad är det då som utgör det särskilt operativa hos Moltke? Sedan hans tid förbinder man vidsträckta förflyttningar av stora förband i syfte att vinna ett avgörande slag med operativ ledning. Men de förflyttningar som krävdes kunde bara ske genom att man utnyttjade järnvägen, som på den tiden var en

²⁸ Klein, Friedhelm, "Moltke – zum 200. Geburtstag," in: Europäische Sicherheit 10/00 s 29.

²⁹ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 48.

³⁰ Vad, Erich "Operative Führung – Grundlagen, Merkmale und Perspektiven," in Österreichische Militärische Zeitschrift, 2/98 s 129.

³¹ Densamme s 129.

³² Lange, Jürgen, "Heimuth Graf von Moltke" in: Soldat und Technik 10/00 s 689.

teknisk nyhet. Moltke insåg snabbt de nya tekniska möjligheterna. Förutom insats av moderna vapen (tändnålsgeväret och artilleri) var framför allt järnvägen³⁴ och telegrafen de avgörande medlen som möjliggjorde de snabba och vidsträckta förflyttningarna av hans massarméer.³⁵

I denna konstellation med dess alla komponenter: teknik, massarméer, stora ytor, kraftsamling, avgörande slag, politikens primat, handlingsfrihet, truppföraren, den Stora generalstaben etc finns motiveringen till en ny ledningsnivå för att koordinera denna konstellation. En nivå någonstans mitt emellan strategin och taktiken. Just behovet att lokalt och ledningsmässigt dela upp en på allmän värnplikt grundad massarmé över stora delar av tyska riket krävde en ”ny” kompletterande besluts- och ledningsnivå.

Thomas Will³⁶ säger om detta ”att Moltkes föreställningar om en armés uppmarsch och därmed sammanhängande mobilisering, spaning och uppbyggnad av en vidsträckt infrastruktur bevisar varför en tredje ledning, den operativa ledningen, blev nödvändig mellan den politiska och taktiska nivån under andra hälften av 1800-talet.” Den var nödvändig och blev möjlig genom den tidens fortskridande industrialisering, som inte fanns på Clausewitz tid.

Följer man denna tankegång kan man beteckna Moltkes delade uppmarsch med fyra arméer , varigenom den österrikiska armén nästan kunde inneslutas vid Königgrätz 1866 som operativ ledning.³⁷ (Se även bilaga 2).

³³ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 49.

³⁴ Men Moltke var faktiskt inte den förste som utnyttjade järnvägen. Tidigare experiment med att militärt utnyttja järnvägstransporter går tillbaka till 1848-49 i staten Baden. Även i krigen 1851, 1859 och 1864 förekom uppmarsch av österrikiska och preussiska trupper med järnväg. Det nya transportmedlet fick även stor betydelse i nordamerikanska frihetskriget 1861-65.

³⁵ Lange, Jürgen, ”Heimuth Graf von Moltke”, in: Soldat ind Technik 10/00 s 689.

³⁶ Im Rahmen seiner Dissertation (doktorsavhandling): ”Operative Führung, Versuch einer begriffenen Bestimmung im Rahmen von Clausewitz Theorie Vom Kriege”, Universität der Bundeswehr, Hamburg 1997 s 245f.

³⁷ Millotat, Christian, ”Operative Führung aus deutscher Sicht” in: Österreichische Militärzeitschrift 3/2000 s 283f.

På grund av de nya förutsättningarna tvingades generalstaben och med den dess chef att tänka och handla i operativa banor, även om detta inte tog form i några systematiskt teoretiska föreskrifter.

Hur ”operativt” Moltke verkligen tänkte visar en text ur ”Föreskrifter för den högre truppföringen” från 1869:

*”Att i operationerna så länge som någonsin är möjligt förbli delad, men för avgörandet i rätt tid vara samlad är uppgiften för ledning av stora styrkor”.*³⁸

Detta uttalande har senare ständigt och jämt använts omsatt i slagordet ”marschera delat – slå samlat”. Därmed menas det operativa koncentriska anfallet, som så att säga blev adelsmärket i Moltkes operationsledning.³⁹ En operationsledning, som karakteriserades av att gripa och behålla initiativet. Det manade till offensivt handlande, eftersom detta tvingar motståndaren att anpassa sig till den anfallandes vilja och villkor.

Moltke insåg liksom Clausewitz att defensiven på taktisk nivå – nu även på grund av den stegrade vapenverkan – var den starkare formen av kriget. På den operativa nivån var dock läget helt annorlunda. Här inverkade de nya vapnen och övriga framsteg inom tekniken som kunde hänföras till kriget därhän på krigföringen att offensiven visade sig vara överlägsen defensiven. Här tog Moltke klart avstånd från Clausewitz, som starkt förordade defensiven. Men detta berodde på de ändrade förhållandena sedan Clausewitz tid.⁴⁰

Tillvägagångssättet vid hans fälttåg avspeglar sig i hans ”Krigföringslära” enligt följande huvudpunkter:

- Noggrann förberedelse av kriget och slaget så långt det går att beräkna
- Flexibilitet vid all planering för att vid oväntade friktioner få en fördel gentemot motståndaren

³⁸ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 41.

³⁹ Regling, Volkmar, ”Grundzüge der Landkriegführung” in: Deutsche Militärgeschichte 1648-1939, Band 6, Abschnitt IX, Bernhard und Graeve Verlag, München 1983 s 381.

⁴⁰ Densamme s 386.

- Delad uppmarsch av arméerna
- Koncentrering av trupperna först på själva slagfältet inte före slaget
- Ingen utmattingsstrategi utan förinta motståndaren i ett omfattningsslag
- Stor handlingsfrihet för underlydande chefer. Uppdragstaktik
- Sträng återhållsamhet med att sprida marschordningar och stridsorder
- Föredra flankanfall
- Gruppera trupperna på djupet

Moltkes ”doktrin” om den delade uppmarschen och det samlade slaget återfinns även i operativa termer: att samla de för avgörandet nödvändiga *krafterna* i rätt *tid* på rätt *plats*. Krafterna var då mer eller mindre givna. Att utnyttja ytan vid uppmarschen var en grundförutsättning för den rörliga operationsledningen och en avgörande faktor för Moltke. Tid blev genom teknikens utveckling en beräkningsbar och användbar faktor.

Här skall inte ordas mera om Moltkes utförliga läror och betraktelser. Det vore en uppgift för en särskild studie. Men som sammanfattning kan beträffande Moltke konstateras: Bunden av den vedertagna inordningen av politiska och militära ledningsförhållanden och konfronterad med genomgripande nya inflytelser som påverkar dessa förhållanden, utvecklar han ingenting mindre än en ny samordningsnivå mellan politiken och truppföringen. Han ger denna nya nivå en egen självständig dynamik, som starkt kommer att påverka tänkandet om den framtida ledningen av tyska stridskrafter.

3.3 Generallöjtnanten greve Alfred von Schlieffen (1893-1913)

Redan från och med 1871 började bilden av kriget att förändras för Tyskland. Den ökande politiska isoleringen av tyska riket förebådade ett europeiskt krig. Synen på ledningen inom tyska armén hade inte förändrats nämnvärt sedan Moltkes tid, men en specialinriktning ersatte i ökande grad den tidigare breda humanistiska/matematiska generella utbildningen vid militärakademin och inom generalstaben. Att leda fälttåg och krig betraktades alltmer som en fråga om matematisk rationalitet och noggrann förplanering in i minsta detalj. Härtill

kom att krigshistoriska exempel betraktades som dogmer.⁴¹ Schlieffen hade ingen ringa andel i den här utvecklingen.

När generallöjtnanten greve Alfred von Schlieffen i februari 1891 blev chef för den Stora generalstaben stod han på grund av det skärpta allmänpolitiska läget inför uppgiften att utveckla nya strategiska/operativa planer. Schlieffen skulle alltså som generalstabschef utarbeta planer som å ena sidan tillgodosåg den politiska situationen och dess målsättning och å andra sidan vad som var militärt genomförbart. Därmed befann han sig på den samordningsnivå mellan politik och truppföring som uppstått under Moltkes tid. Schlieffen kunde emellertid bara erbjuda tyska riket en militär lösning – inte någon politisk.⁴² Denna lösning, den mångomtalade ”Schlieffenplanen”⁴³ band under de följande åren politikerna, som ivrigt sökte efter diplomatiska alternativ. Förgäves som historien utvisat! I juli 1914 tvingades den tyska diplomatin att anpassa sig till den militära uppmarschplaneringens villkor - och inte tvärtom.⁴⁴ Man blev planens fånge!

Schlieffens strategiska/operativa betraktelser måste ta hänsyn till åtminstone två av de i kapitel 3.1 nämnda konstanterna:

1. Att på grund av Tysklands geostrategiska läge förhindra ett tvåfrontsrig och
2. att föra ett långvarigt krig innebärande att bli blockerad till sjöss och avskuren från tillförsel av råvaror – ingetdera kunde leda till framgång.⁴⁵

Schlieffen ville i stället lösa båda problemen genom att omedelbart efter ett krigsutbrott slå Frankrike genom ett blixkrieg, som dock innebar att Belgiens och Luxemburgs neutralitet kränktes. Därefter skulle alla krafter sättas in mot Ryssland, vars mobilisering tog längre tid. Ett snabbt avgörande i väster var

⁴¹ Foerster, Roland: Se not 22 – men här s 52.

⁴² En följd av mångåriga studier, betänkanen och planer.

⁴³ ”Schlieffenplanens” senare tillämpning av Helmuth von Moltke d y och dess följder i början av första världskriget behandlas ej här.

⁴⁴ Roth, Günther, ”Militärische Führungskunst”, in: ”Politik und Militärische Macht-Ausgewählte Schriften”, Potsdam 1995 s 219.

⁴⁵ Roth, Günther enligt not 44, men här s 220.

emellertid bara möjligt genom att omfatta och fullständigt innesluta fiendens stridskrafter.⁴⁶ Så långt den militärstrategiska idén. Men hur såg planens operativa element ut och vad grundades de på?

Schlieffen var en skarpsinnig men ensidigt militärt orienterad tänkare och därtill en kompromisslös företrädare för en överdriven militär historisering. Han var fascinerad och nästan besatt av förintelseslaget vid Cannae år 216 före Kristus. Schlieffen såg exempel ur krigshistorien som mönster för en fulländad planering av stora operationer.⁴⁷

Hans stela operativa tänkande, som var helt fixerat till omfattningsprincipen, kan uttryckas i en mening: ”Anfall mot flanken är krigshistoriens viktigaste lärdom”.⁴⁸ Eftersom de geografiska förhållandena i Ryssland entydigt talade mot en snabb omfattningsseger där, fann Schlieffen att Frankrike var den motståndare, som han först skulle anfalla. Den plan som utvecklades för att förverkliga denna operativa idé är utomordentligt djärv: Nästan hela tyska armén skulle snabbt rycka fram genom Belgien med en överdimensionerad förstärkt högerflygel och i en gigantisk omfattningsrörelse mot söder förbi Paris innesluta och förinta hela franska armén i en jättestor gryta⁴⁹ (se även bilaga 3).

Men planen hade tre graverande strukturella fel:

1. Den överansträngde redan från början landets militära styrkor, den kunde bara fungera under gynnsamma förhållanden och hade ingen beredskap för att möta eventuella "Friktioner" i Clausewitz mening.
2. Det fanns varken någon militär än mindre civil alternativ plan. Hela företaget blev därigenom bara en militär ersättning för det politiska handlandet.
3. Planen hade visserligen som idé operativa dimensioner men var i verkligheten en fälttågsplan, som strategiskt skulle avgöra ett helt krig.

⁴⁶ Densamme s 220.

⁴⁷ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 52.

⁴⁸ Borger, Heinz-Ludger, ”Grundzüge der Landkriegführung von Schlieffen bis Guderian”. In: ”Deutsche 1648-1939”, Band 6, Abschnitt IX, Bernhard und Graeve Verlag, Hamburg 1983 s 462.

⁴⁹ Roth, Günther enligt not 44, men här s 221.

Clausewitz ”politikens primat” vändes därmed till motsatsen – taktiken bestämde operationerna och operationerna bestämde politiken. Man kan därmed fastställa att Schlieffen var den förste i Tyskland som började vända sig mot Clausewitz principer.⁵⁰

Men Schlieffenplanen var ingalunda utopisk, i varje fall inte när den slutligen tillkom 1905: Ryssland var försvagat genom kriget mot Japan och genom inrikespolitiska oroligheter. Härigenom kunde hela tyska armén disponeras mot Frankrike, vars armé därtill inte på långt när hade nått samma styrka som 1914.⁵¹

Sammanfattningsvis kan man om Schlieffen säga att de för honom viktigaste operativa faktorerna var rummet och styrkorna. Rummet var viktigt för att genomföra omfattning och flankanfall. Stridskrafterna måste koncentreras till en otvetydig tyngdpunkt, eftersom det är där man söker avgörandet. Tidsfaktorn var operativt så tillvida viktig att omfattningen av motståndaren måste lyckas snabbare än han hinner vidta motåtgärder. Strategiskt var tiden av överordnad betydelse. Frankrike måste besegras innan Ryssland var berett att gå till anfall.

3.4 1. världskriget

Eftersom det här arbetet avser att i första hand påvisa den operativa ledningens utveckling genom militärhistoriskt framträdande personer, kommer redovisningen av 1. världskriget att bli mycket kortfattad.

Operativt tänkande blev i Tyskland då en domän för generalstaben och ålog framför allt generalstabschefen. Han genomförde den militära planläggningen för sannolika militära insatser. Som framgått av tidigare avsnitt fick emellertid denna planering en alltmer politisk karaktär.

⁵⁰ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 53.

Sedan det tyska anfallet misslyckats i väster stelnade den operativa ledningsförmågan under 1. Världskriget som bekant i ett ställnings- och utmattningskrig.⁵² Det var bara i öster som några vidsträckta operationer genomfördes.⁵³

Här visade Hindenburgs, Ludendorffs och den 8. arméns glänsande framgångar i omfattningsslaget vid Tannenberg 1914 och i slaget vid Masuriska sjöarna 1915 att det operativa tänkandet och det operativa initiativet ingalunda gått förlorat i tyska armén. Även senare hade den operativa ledningen framgångar på östfronten, om än med begränsade mål.⁵⁴

I och med den 3. Högsta arméledningen (OHL) under Hindenburg och Ludendorff från augusti 1916 gjordes ett försök att genomföra en operativ krigföring. Den idé som prövades var att taktiska anfall och inbrytningar i den fientliga ställningen skulle bana väg för och följas av ett strategiskt genombrott på djupet.⁵⁵ I och med detta fick – åtminstone i teorin – det strategiska tänkandet övervikt över taktiken. Men bristande resurser, otillräcklig rörlighet och alltför företräde för taktiska överväganden kunde – trots enskilda begränsade framgångar som vid operationen ”Mikael” i mars 1918 – inte förhindra det väl kända slutet på kriget.⁵⁶

Men man måste också komma ihåg de förhållanden, som så markant hade uppenbarats och förändrats inför omvärlden under och genom första världskriget:⁵⁷

⁵¹ Roth, Günther enligt not 44, men här s 222.

⁵² Som det ”operativt” mest olämpliga försöket att komma tillbaka till det efterlängtade rörliga kriget måste man betrakta den dåvarande generalstabschefen von Falkenhayns lika bisarra som brutala målsättning att få motståndaren att ”förblöda” i slaget vid Verdun 1916. Det operativa målet var här att tära på och uttömma Frankrikes personella resurser för att på så sätt – som strategiskt mål – bryta Frankrikes försvarsvilja.

⁵³ Vad, Erich enligt not 30, men här s 130.

⁵⁴ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 54.

⁵⁵ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 429 ff.

⁵⁶ Meier-Dörnberg, Wilhelm ”Die große Frühjahrsoffensive 1918 zwischen Strategie und Taktik”, in: ”Operatives Denken und Handeln in deutschen Streitkräften im 19. und 20. Jahrhundert”. Vorträge zu Militärgeschichte Band 9, Herford 1998 s 73 ff.

⁵⁷ Geyso von enligt not 19, men här s 50.

- Krig och politik bildade ingalunda någon harmonisk helhet
- Krigsmålen var diffusa och hade knappast någon inverkan på de strategiska och operativa initiativen
- Uthållighet och ståndaktighet fick avgörande betydelse (jfr myterierna i Frankrike, Ryssland och även i Tyskland).

3.5 Generalöversten Hans von Seeckt (1866-1936)

Tiden efter 1. världskriget var främst präglad av de emotionella återverkningarna, liksom de geopolitiska, ekonomiska och militära följderna av denna oerhörda konfliktlösning av en omfattning som aldrig förekommit tidigare. Utvecklingen av de militärstrategiska teorierna återspeglade framför allt:⁵⁸

- Meningslösheten och grymheten i ett utmattningskrig
- Uppgifterna för och betydelsen av de faktorer som försörjer kriget
- Utnyttjandet av de tekniskt-industriella möjligheterna.

Avgörandet för det operativa tänkandet inom Reichswehr efter 1. världskriget var att generalöversten Hans von Seeckt blev militär chef för Reichswehr 1920. Erfarenheterna från 1. världskriget utvärderades ytterst noga under von Seeckts ledning. Han ansåg ställnings- och utmattningskriget vara en perversitet i krigföringen och lade stor vikt vid att utbilda Reichswehr för en snabb och mycket rörlig krigföring.⁵⁹

Seeckt inledde också en viss ”renässans” i förhållandet mellan krigsteori och praktisk krigföring. Han vände sig bestämt emot okritisk tillbedjan av Clausewitz i stället för att verkligen studera honom, liksom mot att dogmatiskt hänge sig åt Cannae- eller omfattningstankar.⁶⁰

Nyckelordet för detta kan måhända vara ”krigsmässighet”. Seeckt uppfattade inte krigsmässighet som att imitera och upprepa det förra kriget utan i

⁵⁸ Densamme s 51.

⁵⁹ Vad, Erich enligt not 30, men här s 130.

förberedelser för ett nytt krig. Här ingår det grundläggande målet för utbildningen liksom att beakta alla brister.⁶¹

Men Seeckt hade även att kämpa mot helt andra förhållanden för att kunna genomföra sina planer på en framtida tysk armé. För det första fanns Versaillesfördraget med dess stränga pålagor på Tyskland. Några som gäller försvaret anges här i korthet: Armén var begränsad till 100 000 man⁶² utan flyg- och pansarförband. Allmän värnplikt var förbjuden liksom att återinföra en generalstab. Det senare kringgick man dock genom att skapa myndigheten ”arméledningen”. Härtill kom förbud att befästa rikets västra gräns.⁶³

Uppbyggnaden av Reichswehr med alla dess svårigheter, målsättningen och den av Seeckt planerade utvecklingen kommer ej att i detalj behandlas här. Bara så här långt. Seeckt ville redan från början skapa en ”ledararmé”, en ”elitarmé”, som skulle vara kärnan i en senare snabb utökning av armén.⁶⁴

Denna planering påbörjades redan 1919 alltså långt före den nationalsocialistiska tiden. Han eftersträvade en kvalitativt liten, men utrustnings- och utbildningsmässigt högtstående armé, som på grund av sin ständiga insatsberedskap, insatsförmåga och stora rörlighet kunde utföra självständiga, överraskande och vidsträckta anfallsoperationer.⁶⁵

Seeckts planering påverkades främst av två väsentliga faktorer: På grund av Tysklands geostrategiska läge och den hopplösa underlägsenheten i personal och materiel var ett stelt statiskt försvar helt uteslutet. Försvaret skulle i stället operativt föras som ett ytkrig över stort djup – de fientliga massarméerna skulle

⁶⁰ Borgert, Heintz-Ludger not 48, men här s 530.

⁶¹ Rabenau, Friedrich von, ”Seeckt – aus seinem Leben”, Breitkopf und Härtel Verlag, Leipzig 1940 s 503.

⁶² Med beväpning osv.

⁶³ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 53.

⁶⁴ Detta är kärnpunkten i begreppet ”ledararmén”. För att i händelse av ett hot eller förändring av det strategiska läget kunna utöka armén *snabbast möjligt*, behövde man ett stort antal utbildade militära ledare som snabbt kunde ta hand om de nya förbanden. Seeckt formulerade själv detta sålunda ”Trupperna skall utbildas till högsta fulländning. Ledararmén måste utvecklas”.

inte möta några konkreta mål. Men större styrkor skulle kortvarigt kunna samlas för att plötsligt göra överraskande anfall på viktiga platser. En sådan krigföring krävde som grund en ständigt insatsberedd rörlig armé beredd till sådana anfall.⁶⁶

1921 utfärdar Seeckt den för alla truppslag bindande föreskriften ”Ledning och strid med samordnade vapen”.⁶⁷ Den utgör Seeckts egentliga militärdoktrin och omfattar den taktiska men även den operativa nivån. Seeckts tänkesätt kommer här till uttryck i några grundläggande teser:⁶⁸

- Endast anfallet skriver lagen för fienden. Särskilt verksamt är omfattning av en flygel eller av båda flyglarna liksom anfall mot fiendens rygg. Härigenom kan fienden förintas.
- Sedan anfallet beslutats skall huvudkrafterna sättas in på den avgörande platsen, vilket ger anfallet dess tyngdpunkt.
- Tyngdpunkten skall främst bildas genom att minska anfallsbredden,⁶⁹ samla vapenverkan eller att tilldela reserver.
- Genom hänsynslös förföljning eftersträvas att förinta fienden.
- Försvar är bara befogat vid strid med en mycket överlägsen motståndare eller för att möjliggöra ett eget anfall på annan plats eller tidpunkt.
- Försvaret skall om möjligt föras uppehållande för att missleda fienden, binda honom och vinna tid. Här skall både offensivt och defensivt uppträdande användas.
- Anfall leder till avgörande.

Endast genom ovan angivet uppträdande var det enligt Seeckts mening möjligt att vinna framgång med potentiellt underlägsna stridskrafter.

⁶⁵ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 537.

⁶⁶ Densamme s 539.

⁶⁷ ”Führung und Gefecht der verbundenen Waffen”, Abschnitt I-XI, Berlin 1921, Abschnitt XII-XVIII 1923. Neu ausgegeben im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamts von Karl-Volker, Gebauer, Osnabrück 1994.

⁶⁸ Densamme s 543.

⁶⁹ Operativt betyder detta främst en nära samordning mellan armén och flygvapnet.

Ytterligare kännetecken i denna vittomfattande doktrin är:⁷⁰

- Förintelse tanken i form av en omfattningsoperation
- Strävan efter lösningar som leder till snabbt avgörande
- Viljestyrka och frikostighet vid val av medel och alternativ, kreativitet och flexibilitet
- Bedömning av ett givet militärt läge – strategiskt, operativt och taktiskt som en organisk helhet
- En härav betingad entydig tyngdpunktsbildning mot bakgrund av övertygelsen att ”helheten är viktigare än delarna” och med försteg för det operativa tänkandet
- Den rörliga krigföringen
- Betoning av anfallstanken

Det var också Seeckt som helt revolutionerade officersutbildningen. Utgående från sitt krav på enhetlighet i det operativa och taktiska tänkandet fäste han stor vikt vid en *gemensam* utbildning av generalstabsofficerare och militära ledare. Utbildningen omfattade även generalerna!

”Ledarmén”, doktrinen och kravet på enhetligt tänkande var ytterst förutseende men blev inte utan kritik. Seeckt omsatte och genomförde emellertid allt med anmärkningsvärt lugn, stor saklighet och kompetens.

Även om Reichswehr under Seeckt inte kunde ana det, lade de här elementen grunden till Wehrmachts fälttåg och operationer under 2. världskriget.⁷¹ Den amerikanske historikern James A Corum ser i samordningen av de här elementen t o m grunden till ”Blixtkriget”.⁷²

Seeckt hade ett problem i vad gällde att öka Reichwehrs effektivitet genom att följa med i den militärteknologiska utvecklingen och förankra den doktrinärt. Han drog här nytta av det utrikespolitiska samarbetet mellan Tyska riket och

⁷⁰ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 543 f.

⁷¹ Vad, Erich enligt not 30, men här s 130.

⁷² Corum, James S, ”The roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German military reform”, University Press of Kansas, St Lawrence Kansas 1992.

Sovjetunionen efter 1. världskriget. Det syftade i första hand till att förbättra de ekonomiska relationerna, men även till ett gemensamt uppträdande gentemot västmakterna för att öka de utrikespolitiska möjligheterna. De båda länderna slöt 1922 fördraget i Rapallo som 1926 åtföljdes av vänskapsfördraget i Berlin. Seeckt medverkade inte personligen när fördraget slöts, men genom hans insatser fattades beslut om viktiga detaljer rörande ett ömsesidigt – självfallet hemligt – militärt utbildningssamarbete.⁷³

Resultatet var bl a att flygskolan Lipezk och pansarskolan Kasan sattes upp på sovjetiskt territorium. Här utbildades – självfallet med förbigående av Versaillesfördraget – flyg- och pansarspecialister på vapen som var förbjudna för Tyskland.⁷⁴ Men än viktigare var att man utprovade, utvärderade och utvecklade vapen och även taktiskt/operativa koncept. Utbildningsplatserna i Sovjetunionen blev de tyska militära baserna för Reichwehrs personella utbildning och tekniska utprovningar. De existerade fram till slutet på det tysk-sovjetiska samarbetet 1933.⁷⁵ Detta var en viktig grund och startpunkt för pansartrupperna och flygvapnet i den senare Wehrmacht.

Avslutningsvis kan man beträffande Seeckt konstatera: Det var han som särskilt framhöll det rörliga försvaret och gav den operativa faktorn rum/yta högsta prioritet. Ty rörelser och förflyttningar kräver plats. Stridskrafternas förflyttningar för att skapa kraftsamling på den avgörande punkten kan bara genomföras genom att utnyttja rummet. Rummet/ytan skapar förutsättningar för ett, helst omfattande, anfall, som leder till ett avgörande och motståndarens förintande.

⁷³ Nehring, Walter, "Die Geschichte der deutschen Panzertruppe", Weltbild Verlag, Augsburg 1995 s 42.

⁷⁴ Köhler, Karl, Hummel, Karl-Heinz, "Die Organisation der Luftwaffe" in: Deutsche Militärgeschichte 1648-1939, Band 4, Abschnitt VII s 501.

⁷⁵ Densamme s 43.

3.6 Generallöjtnanten Ludwig Beck (1880-1944)

1. oktober 1933 blev generallöjtnanten Ludwig Beck utnämnd till chef för Reichswehrs "Truppenamt" (den förtäckta generalstaben). Hans närmaste viktiga uppgift var – särskilt på grund av det inrikespolitiska läget – att utveckla Reichswehrs fredsorganisation till en snabbmobiliserad krigsarmé, som med utsikt till framgång kunde föra ett försvarskrig på flera fronter.⁷⁶ Den fortgående motoriseringen och den ökande sannolikheten för ett rörligt krig krävde att von Seeckts ledningsföreskrifter behövde omarbetas. Beck genomförde detta snabbt med överstelöjtnant Karl-Heinrich von Stülpnagel som främste medarbetare. Det nya reglementet kom ut i oktober 1933⁷⁷ och innehöll "Grunder för ledning, fälttjänst och strid med samordnade vapen i det rörliga kriget".⁷⁸ Reglementet omfattade i likhet med von Seeckts tidigare föreskrifter inga som helst tankar om ett ställningskrig. Som en följd av erfarenheterna från 1. världskriget och Reichswehrs antalsmässiga underlägsenhet fick däremot det operativa försvaret en framträdande plats. Detta redovisades under begreppet "Avvärjning" som skulle genomföras som "försvar" eller "uppehållande försvar", dock hela tiden som en rörlig strid.⁷⁹

Genom Beck anpassades även begreppet "krigföring" till tidens krav. Han betraktade krigföring som en konst, som en av vetenskapligt underlag beroende intellektuellt skapande verksamhet. Han betonade nödvändigheten av ansvarskänsla, präglad av djärvhet, självständighet och omdömesförmåga. Han riktade uppmärksamheten på att rätt utnyttja rum och tid, att snabbt uppfatta och bedöma gynnsamma lägen. Här gällde överraskning av motståndaren som ett utslagsgivande medel för att nå framgång.⁸⁰

Det operativa tänkandet skulle styras i följande banor: Snabb och flexibel uppmarsch, operativ spaning genom flygvapnet, starkast möjliga koncentration av alla resurser till få platser, anfall in i fiendens land skall eftersträvas,

⁷⁶ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 555.

⁷⁷ Diese Vorschrift war die Heeresdienstvorschrift (HDv) 300/1 "Truppenführung".

⁷⁸ HDv. 300/1 Berlin 1936, s 556.

⁷⁹ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 57.

⁸⁰ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 557.

massinsats av stridsvagnar (mera därom senare), offensiv enda medel till framgång och som anfall i fiendens flank och rygg.⁸¹

Beck ville genomföra omorganisationen och moderniseringen av armén så ostört som möjligt. Han uppmanade i synnerhet efter 1935, när han blivit chef för den återuppsatta generalstaben, till en återhållsam utrikespolitik. Enligt hans mening skulle Tyskland på grund av sitt geopolitiska och strategiska läge inte på nytt behöva lösa sina säkerhetspolitiska problem enbart genom krig. Detta betydde inte att Beck var pacifist, han ville bara att 1. alla politiska medel grundligt prövades före ett eventuellt krig och 2. att alla erforderliga förberedelser vidtogs så långt att man hade en realistisk möjlighet till framgång, om ett krig ändå skulle bryta ut.⁸² Här uteslöt han till skillnad från många officerare och politiker inte möjligheten av ett långt krig.⁸³ Det gav honom mycket kritik, men hans vidsyn bekräftades tyvärr senare när Tyskland inte var förberett.

Becks formulering av krigsbilden var präglad av krigshistorien, av de nya stridsmedlen (framför allt de ”nya vapnen” pansartrupperna och flygvapnet) liksom av skepsis mot ett ”blixtkrig”.⁸⁴

Därmed avvisade han ingalunda pansartrupperna, vilket Guderian och Manstein senare kritiserat honom för. Hans huvudinvändning mot dem som såg ett undermedel i pansarvapnet riktade sig mot det koncept för krigföringen som enbart byggde på pansartrupperna.⁸⁵ Det var för Beck inte det avgörande truppslaget. Han förordade i stället samverkan mellan alla truppslag, men avvisade inte självständiga pansaroperationer i samverkan med andra motoriserade trupper. Beck såg pansartrupperna uteslutande som ett taktiskt medel, som kunde skapa förutsättningar för ett operativt genombrott.

⁸¹ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 57.

⁸² Densamme s 562.

⁸³ Hans mycket politiska inriktning framgår även av en kravkatalog, vars fordringar måste infrias innan beslut om krig fattas.

⁸⁴ Vilket däremot ganska många politiker och militärer trodde på i slutet av 30-talet.

⁸⁵ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 8, men här s 567 f.

Becks dilemma var att det från Moltke d ä och senare Schlieffens tänkande om dogmen ”Operation är rörelse” härrörande kravet på rörelse nu plötsligt fick oanade möjligheter genom pansartrupperna. Det var ”vatten i kvarnarna” för dem som tilltrorde stridsvagnarna allt – taktiskt och t o m strategiskt. Men Beck såg i Seeckts anda helheten framför delarna. Om ett krig uppstod, skulle det bli totalt och inte sluta med en snabb avgörande seger. Beck trodde inte på operationernas ”övermakt” enbart ur operativ synpunkt. De måste alltid ha en strategisk betydelse för det totala kriget. Det för Beck viktigaste var att höja samtliga stridskrafter försvars- och anfallsförmåga och framför allt att samverka. Först *därefter* skulle man enligt Beck ägna sig åt att utöka de operativa insatsmöjligheterna för ett enskilt truppslag.⁸⁶

3.7 Generalöversten Heinz Wilhelm Guderian (1888-1954)

Operativ ledning blev i ökande grad jämställt med rörelse och snabbhet. Vapentechniken och i synnerhet motoriseringen hade här stort inflytande. Pansartrupperna blev mer och mer *instrumentet* för den tidens operativa tänkande. De betraktades genom sin genomslagskraft, snabbhet och rörlighet som nyckeln till framgång.

Dåvarande översten Heinz Guderian, influerad av militära tänkare som Fuller, Liddel Hart och Martel och fortlöpande understödd av andra, betraktas som det operativa pansarvapnets ”fader”. Han var kanske den förste som insåg att de snabba pansarförbanden liksom för övrigt även flygvapnet, inte längre var understödsvapen till infanteriet utan skulle bli kärnan i moderna arméer som självständiga vapensystem.⁸⁷

Utgångspunkterna för Guderians funderingar kom från hans verksamhet i Inspektionen för transporttruppernas motoravdelning⁸⁸ i början av 20-talet. Han skaffade sig där en egen uppfattning om de motoriserade truppernas användning. Guderian såg detta mot bakgrunden av ett rörligt försvar, som

⁸⁶ Densamme s 570 f.

⁸⁷ Foerster, Roland enligt not 22, men här s 58.

⁸⁸ Idag ungefär att jämföra med svenska tränginspektionen.

krävde att trupperna snabbt blev motoriserade men även att deras transporter skyddades. Här åsyftade Guderian i första hand mekaniserade enheter, där soldaterna vid strid inte behövde lämna sina fordon, som borde vara pansrade.⁸⁹ Från denna början kom Guderian sedan alltmer att syssla med insats- och användningsmöjligheter av pansarfordon.⁹⁰

Guderians tankar måste också ses mot bakgrund av hans operativa bokslut från 1. världskriget. Han var helt klar över att de tungrodda massarméerna endast kunde genomföra en rörlig strid med största svårighet. Man kunde inte nå ett avgörande tillräckligt snabbt med hänsyn till de moderna vapnens stora avvärjningskraft, eftersom det var omöjligt att snabbt samla överlägsen anfallskraft och därmed överraska motståndaren. Det avgörande begreppet är här ”anfallskraft”, dvs den kraft som får den anfallandes vapen att bära mot fienden på verksamt avstånd för att förinta honom. Bara trupper som har denna förmåga är anfallsdugliga.⁹¹ För Guderian hade anfallskraft en operativ betydelse. Han tänkte sig självständigt uppträdande av pansar- men även flygförband, som kan överraska och förinta motståndaren på grund av sin snabbhet och eldkraft. Han ansåg pansartrupperna vara särskilt lämpade för offensiva operativa insatser.⁹²

Den operativa användningen krävde även en samlad insats av stridsvagnarna och inte som t ex Beck menade som skydd för infanteriet.⁹³ Men i likhet med Beck insåg även Guderian att man inte omedelbart kunde anfalla motståndaren i den önskade flanken i början av en operation. Först måste man skaffa sig operativ rörelsefrihet. Pansartrupperna i samverkan med andra truppslag var enligt hans mening bäst ägnade att utnyttja luckor och svagheter hos motståndaren och åstadkomma ett genombrott. Sedan måste man fullt utnyttja

⁸⁹ Det är anmärkningsvärt att Guderian först 1929 körde en stridsvagn. Det var vid ett besök av en svensk stridsvagnsbataljon utrustad med tyska M 21 stridsvagnar (jfr not 26) s 24.

⁹⁰ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 575.

⁹¹ Macksay, Kenneth, ”Guderian der Panzergeneral”, Econ Verlag, Düsseldorf 1996 s 71.

⁹² Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 578. Att märka är att dessa tankar återfinns i en studie från 1927/28.

den *erövrade* rörelsefriheten för att stöta fram i de *skapade* flankerna eller djupt in i ryggen på motståndaren, omfatta och förintna honom.⁹⁴ I ett annat sammanhang yttrade han sig i samma riktning enligt nedan:⁹⁵

”Den moderne Seydlitz⁹⁶ kommer att leda sina väl skyddade trupper med deras rörliga artilleri in i flanken och ryggen på fienden för att möta det framryckande infanteriet och andra enheter för att säkerställa det slutliga avgörandet”.

Han kallade detta: att åstadkomma ett taktiskt avgörande för att kunna utnyttja det operativt.⁹⁷

Avgörande förutsättningar för att ett sådan pansaranfall skulle lyckas var enligt Guderian: Lämplig terräng (rum), överraskning (tid) och samordning av alla tillgängliga krafter på den avgörande platsen (tyngdpunkt). Samordningen av deloperationerna var för honom operativ ledning.

3.8 Generalfältmarskalken Erich von Manstein 1887-1973

Studiet i synnerhet av operationerna under 2. världskriget är operativt sett intressant och informativt. Den personellt och materiellt underlägsne måste här under omständigheternas tryck och i ett förtvivlat militärpolitiskt läge utveckla den operativa konsten till ett hittills oöverträffat mästerverk av ”Förlorade segrar”⁹⁸ och ⁹⁹.

Manstein och hans militära insatser är vida omskrivna och diskuterade. Hans rykte som den store och främste ”operatören” under 2. världskriget är obesträtt. Hans operativa idé om ”Der Sichelschnitt” (Hugget med skäran) genom Ardennerna 1940, hans operationsledning under fälttåget mot Sovjetunionen, där han under återtågsstriderna utvecklade sitt operationskoncept ”Slå ur

⁹³ Nehring, Walther enligt not 91, men här s 56 ff.

⁹⁴ Borgert, Heinz-Ludger enligt not 48, men här s 582.

⁹⁵ Machsey, Kenneth enligt not 91, men här s 75.

⁹⁶ Friherre Friedrich Wilhelm von Seydlitz-Kurzbach, kavallerigeneral och berömd preussisk kavallerianförare på Fredrik den stores tid.

⁹⁷ Här kan man skönja början till tyska Wehrmachts senare blixtkrigskoncept.

⁹⁸ Von Manstein, Erich, ”Verlorene Siege”, Bernhard und Graeve Verlag, Koblenz 1987.

⁹⁹ Vad, Erich enligt not 30, men här s 130

underläge” ("Schlagen aus der Nachhand"), är bara några exempel. Aktuella hos Manstein är de klassiska begreppen i den tyska operationsledningen såsom: Clausewitz om anfallets kulminationspunkt, frågan om att bilda den operativa tyngdpunkten eller t ex om förhållandet mellan omfattning och genombrytning.¹⁰⁰

I det följande kommer inte de av Manstein planlagda och genomförda operationerna att analyseras. I stället kommer de omständigheter och det yttre tryck, som föranlett de olika operativa besluten, att belysas. Som exempel används här operationen "Sichelschnitt" i maj 1940 och motanfallet vid Donetz i februari/mars 1943.

Underlaget utgörs i första hand av fyra studier som särskilt behandlat Mansteins operativa ledningskonst.¹⁰¹

Sichelschnittplanen 1940 (se även bilaga 4)

På grund av Frankrikes och Storbritanniens krigsförklaringar kom Tyskland 1939 i samma läge som 1914. De flera gånger tidigare nämnda konstanterna och medvetandet om att inte kunna utstå ett långvarigt krig tvingade Tyskland till att söka ett snabbt militärt avgörande. Generalstabens fälttågsplaner mot Frankrike förutsåg i slutet av januari 1939 och i början av 1940 ett mer eller mindre frontalt anfall genom Belgien. Från början var det en ny upplaga av Schlieffenplanen. Men skillnaden var att den franska generalstaben räknade med detta. Skälet härtill var den franska förutfattade meningen att de "dogmatiska tyskarna" skulle följa Schlieffenplanen.¹⁰²

Utan att närmare gå in på Mansteins roll i sammanhanget var det han som högljutt och kraftfullt avvisade planen. Han såg i den i bästa fall en operativ

¹⁰⁰ Densamme s 131

¹⁰¹ Roth, Günther, enligt not 44; Foerster, Roland, "Der zweite Weltkrieg – Triumph und Untergang des operativen Denkens" in: Schössler, Dietmar (Herausgeber), "Die Entwicklung des Strategie- und Operationsbegriffs seit Clausewitz", Universität der Bundeswehr München 1997; Strohmeier, Holger, Hur det tyska motanfallet vid Donetz våren 1943 belyser manöverkrigföringens principer. Essåuppgift i militärteori, Försvarshögskolan Stockholm 1999; Use, Dieter, (Herausgeber), "Wehrgeschichtliches Symposium – Ausbildung im operativem Denken unter Heranziehung von Kriegserfahrungen", Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg 1986.

¹⁰² Roth, Günther enligt not 44, men här s 228

delseger, som dock inte kunde leda till något strategiskt avgörande. Hans till slut godtagna förslag hade till följd att den egna tyngdpunkten inte låg frontalt mot fiendens tyngdpunkt. Den låg i stället så att de där samlade huvudstyrkorna efter framgångsrikt genombrott kunde skära av fienden bakom hans rygg. Därigenom kunde man slå den ena av de förväntade fientliga huvudstyrkorna (i Belgien och norra Frankrike) för att därefter slå de övriga fiendekrafterna som förväntades stå bakom linjen Somme – Sedan. I motsats till Schlieffen, som ville genomföra allt i en enda operation, hade han därmed tagit hänsyn till Clausewitz tes om anfallets kulminationspunkt.

Manstein fulländade Schlieffens operativa tänkande och övervann det samtidigt. Han kombinerade den av Schlieffen omhuldade omfattningsmetoden med den av denne avvisade genombrottsmetoden. Detta blev en operativ överraskning för de allierade. Deras stridskrafter stod till slut vid fel tid på fel plats. När de insåg vidden av det av Guderian ledda genombrottet vid Sedan var det för sent. De tyska pansardivisionerna stötte fram – delvis mot generalstabschefens order – mot Kanalkusten bakom ryggen på fransmännen.¹⁰³

Sichelschnittplanen blev en stor framgång. Vad som hittills bara teoretiskt betraktats och studerats som ett idealfall omsattes här i praktiken. Efter en fullständig och framgångsrik överraskning hade genombrottsprincipen förenats med omfattningsprincipen på ett nära nog idealiskt sätt.

Massiva tyngdpunkter hade bildats och den fysiska förintelseprincipen hade effektivt skapat psykologisk förvirring hos motståndaren.

De tyska stridsvagnarna riktade sig – helt i enlighet med Liddel Harts indirekta metod – inte mot motståndarens muskler utan mot hans nerver.¹⁰⁴

¹⁰³ Densamme s 228.

¹⁰⁴ Frieser, Karl-Heinz, "Blitzkrieg-Legende", in: Militärgeschichtliches Forschungsamt, (Herausgeber), "Operationen des zweiten Weltkrieges", band 2, München 1995 s 382 f und 401 ff.

Motanfallet vid Donets våren 1943 (se även bilaga 5)

Efter katastrofen vid Stalingrad vintern 1942/43 lyckades Röda armén övergå till ett rörligt krig enligt ”tysk modell” på den södra krigsskådeplatsen. Operativt hotades alla tyska arméer i Kaukasus att bli avskurna, man lyckades dock rädda två pansarméer norr om Don. Det fick strategisk betydelse men hotet kvarstod alltjämt. Söder om Voronezj hade överlägsna sovjetiska anfallsförband rivit upp fronten på en bredd av 300 km. Offensivens mål var att stöta fram till Dnjepr och innesluta alla tyska arméer som gick tillbaka västerut. Detta skulle ha förintat tyska östarméns högra flank och lätt kunnat leda till att hela östfronten brutit samman i förtid.¹⁰⁵

Men generalfältmarskalken von Manstein var inte bara upphovsmannen till operationen ”Sichelschnitt”, från honom härstammade även den lika geniala motanfallsmodellen ”Slå ur underläge (Schlagen aus der Nachhand)”.

Han genomförde denna operativa konst, att möta en hotande operativ omfattning, i motanfallet från Dnjepr till Donets. Manstein lyckades övertyga Hitler om att utnyttja rummet som vapen och att övergå till en rörlig krigföring. Hans operationsplan var i princip mycket enkel, den bestod av en statisk och en dynamisk del. Försvara i söder, anfälla i norr. Genom en tidigare genomförd förkortning av fronten blev två pansarméer fria och flyttades från högra till vänstra delen av hans armégrupp. Det var hans berömda ”rockad”.¹⁰⁶

Mansteins operationsledning underlättades av att de sovjetiska anfallsstyrkorna marscherade upp excentriskt i stället för att med samlade krafter koncentrera sig rakt mot huvudmålet. Han avstod därför från en klassisk omfattningsoperation mot fiendens flanker. De utspridda sovjetiska anfallsstyrkorna anfölls och slogs i stället var för sig. Vid slutet av operationen var Donets mellersta lopp återtaget.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Strohmeier, Holger enligt not 101, men här s 2.

¹⁰⁶ Densamme s 6.

¹⁰⁷ Rooth, Günther enligt not 44, men här s 230.

Avgörande vid operationen var överraskningen och utnyttjandet av rummet. Manstein lyckades samla de rätta trupperna (krafter) vid rätt tidpunkt (tid) på rätt plats (rum). Han ansåg den strategiska defensiven förenad med operativa motanfall, vilket han kallade att ”Slå ur underläge”, vara det bästa sättet att trots allt kunna besegra en antalsmässigt överlägsen motståndare.¹⁰⁸

Ett motanfall mot en fientlig framryckning på stor bredd skulle automatiskt leda till en eller flera rörliga operationer. Här kunde de tyska officerarna utnyttja sin stora styrka, flexibel ledning inom uppdragstaktikens ram.¹⁰⁹

Men Manstein insåg också det stora dilemmat och bristerna i Wehrmachts operativa tänkande och i dess ledning. Otillräckliga resurser och ökande brist på militärstrategisk kompetens skulle ersättas med geografiskt omfattande ”blixtkrigsoperationer”, som skenbart eliminerade tidsfaktorn. Operationerna skulle skapa ett avgörande, frågan är bara för vilket slutmål.¹¹⁰

3.9 Generalen Adolf Heusinger (1897 – 1982)

Efter 2. världskriget var det till en början obegripligt att Tyskland återigen skulle ha egna stridskrafter. Men den begynnande och hårdnande Öst-Väst konflikten medförde att de västallierade allvarligt började överväga ett västtyskt bidrag till försvaret.¹¹¹ Planerna ledde till det kända resultatet att Västtyskland inträdde 1955 i NATO och Bundeswehr sattes upp.

Tysklands stridskrafter var nu för första gången integrerade i ett försvarsförbund, en allians där i och med Frankrike och Storbritannien två ”ärkefiender” ingick. Men detta hade också till följd att Tyskland konfronterades med nya förhållanden. Tvåfrontskrigets spöke i öst och väst hade plötsligt försvunnit.

¹⁰⁸ Hitler gick inte med på detta och beordrade trots den obestridliga framgången i stället ”strategisk offensiv”. Som resultat av detta kan man bl a peka på den misslyckade Kurskoffensiven 1943.

¹⁰⁹ Rooth, Günther enligt not 44, men här s 230.

¹¹⁰ Detta dilemma har mycket klart kommit till uttryck i Mansteins bok ”Verlorrena Siege”.

¹¹¹ Den närmare planeringen av detta bidrag kommer inte att behandlas här.

Vid denna tidpunkt i den tyska militärhistorien kommer den förutvarande generallöjtnanten i Wehrmacht Adolf Heusinger in i bilden. Det berättigade i att låta Heusinger representera tyskt operativt tänkande under efterkrigstiden beror inte bara på hans stora kompetens, förvärvat bl a som chef för generalstabens operationsavdelning från 1937 till 1944.¹¹² Det beror också på hans fortsatta militäroperativa verksamhet efter 1945 bl a från 1950 på ledande poster vid planeringen av Förbundsrepublikens försvarsbidrag till NATO. Heusinger var från 1950 rådgivare vid överläggningarna med ockupationsmakterna och 1953-1955 chef för militäravdelningen i "Dienststelle Blank".¹¹³ 1955 blev han ordförande i försvarsministeriets militärråd och 1957 generalinspektör för Bundeswehr. Han var även ordförande i NATO:s militärutskott 1961-1964.¹¹⁴

Detta som bakgrund till denne för den breda allmänheten ganska okände officer. Han stod mellan det "gamla" militära tänkandet och den absoluta nyinriktningen.

Att utveckla samt nationellt och internationellt genomföra operativa grundsatser för försvaret av Västeuropa blev föremål för hans verksamhet efter 1949. Han försökte finna en operativ idé och en gemensam plan, som kunde ligga till grund för detta försvar. Här måste man komma ihåg att Heusinger efter 1945 alltså ansåg tysk operationsledning och tysk militär organisation vara överlägsen de tidigare motståndarnas och segrarnas motsvarande system.¹¹⁵

¹¹² Heusinger blev sårad vid attentatet mot Hitler 20 juli 1944, häktades 20 juli och satt i Gestapofängelse till oktober 1944. Han kom sedan i amerikansk krigsfångenskap fram till krigsslutet.

¹¹³ Det officiella namnet på myndigheten var: Förbundskanslerns representant vid behandling av frågorna i samband med utökningen av de allierade trupperna. Ordföranden hette Theodor Blank.

¹¹⁴ Greiner, Christian, "Operatives Denken und Planen 1948 bis 1956", in: Bundesministerium der Verteidigung (BMVg), (Herausgeber), "Adolf Heusinger – ein deutscher Soldat im 20. Jahrhundert", Bonn 1987 s 129.

¹¹⁵ Densamme s 143.

Hans grundtankar var:¹¹⁶

- Ingen rent defensiv form av försvaret
- Möta Sovjetunionen offensivt där det är möjligt, i första hand med marin- och flygstridskrafter. Anfall mot de geostrategiska flankerna (t ex Svarta havet, Nordsjön)
- Ett anfall mot Centraleuropa skall fördröjas och stoppas upp genom motanfall i mitten för att sedan genom omfattning från Danmark och Alperna fram till Polen tvinga de sovjetiska stridskrafterna tillbaka (Han ansåg inte ens Rhen vara en försvarslinje)
- Rörlighet och anfall är de beprövade medlen för att slå Röda armén.

Problemet, som inte bara Heusinger insåg, var att västmakterna vid den här tiden led stor brist på trupper. På grund av Koreakriget och risken för en konfrontation i Europa skärptes kraven på att behöva öka NATO stridskrafter i Centraleuropa. Behovet för att kunna bygga upp ett verksamt försvar bedömdes i början av 50-talet till omkring 12 divisioner jämte flyg- och marinstridskrafter.¹¹⁷ Heusinger och hans medhjälpare som deltog i NATO-planeringen såg här en möjlighet att ge uttryck för tyskt operativt-rörligt tänkande.¹¹⁸

Heusinger argumenterade, i händelse av ett tyskt bidrag, för att de 12 divisionerna skulle vara pansardivisioner. Härigenom kunde NATO genomföra hans föreslagna operativa motanfall enligt grundsatsen: Försvararen måste själv angripa den anfallande så snart ett tillfälle erbjuds.¹¹⁹

De tyska kraven på rörlighet och rörlig ledning accepterades helt av SHAPE och Heusinger och hans medarbetare inom "Dienststelle Blank" såg sina operativa önskemål liksom ett "tyskt" bidrag till NATO helt bestyrkta.

I december 1954 ändrade alliansen under starkt amerikanskt inflytande helt sitt militärstrategiska koncept. Den moderna vapenutvecklingen och tekniken

¹¹⁶ Densamme s 131.

¹¹⁷ Fischer, Johannes, "Verteidigung im Bündnis – Planung, Aufbau und Bewährung der Bundeswehr 1952-1972", Bernhard und Graeve Verlag, München 1975 s 45-51.

¹¹⁸ Densamme s 59.

skulle nu vara medelpunkten för all planering. Med ”moderna vapen” menades taktiska kärnvapen. NATO ville nu svara på varje sovjetisk militär insats i Europa med ett förintande motanfall från alla taktiska och strategiska kärnvapen.¹²⁰ Men detta hade inte längre något med rörligt försvar att göra och kom som en chock för Heusinger och hans medarbetare. Konventionell operativ ledning blev bara en sidofunktion. Heusinger jämförde utvecklingen med en sorts ”ställningskrig” som han klart avvisade.¹²¹ Han ansåg alltjämt operativ ledningskonst i traditionell mening vara nödvändig. Men eftersom

Förbundsrepubliken bara var en del av alliansen måste även Heusinger överge sitt traditionella tänkande och acceptera alliansens ändrade försvarsprinciper. Som helhet betraktad framstår utvecklingen av general Heusingers tänkande och planerande som en process, där han överger sina under 2. Världskriget vunna operativa och organisatoriska erfarenheter. Det blev en svår och smärtsam process. Traditionella uppfattningar grundade på militära operationer på den europeiska kontinenten måste vidgas till breddade insatser även med marin- och flygstridskrafter i en allians, som även var utrustad med kärnvapen. Överläggningar om hur man skulle ”slå ryssen” om han anföll stod inte längre i förgrunden, utan hur man skulle förhindra att han över huvud taget anföll.¹²² Heusinger antog utmaningen och lämnade sin gamla uppfattning öppet och lojalt. Han lade därmed grunden till de västtyska stridskrafternas framgångsrika integration i NATO. Inom Bundeswehr hävdade han fortfarande den operativa ledningens gamla förtjänster: Att använda rummet/ytan vid ledning av ett offensivt försvar.

¹¹⁹ Greiner, Christian enligt not 114, men här s 132.

¹²⁰ Densamme s 133.

¹²¹ Densamme s 137.

¹²² Densamme s 143.

3.10 Den operativa ledningens utveckling i tyska Bundeswehr

Efter 2. Världskriget försökte man genom general Heusingers inflytande anknyta ledningen i krig till den gamla ändamålsenliga tredelningen. Detta dokumenterades i arméreglementet HDv 100/1 (Truppföring), som placerar "Operation" i ledningsnivåerna från armékår och uppåt och "taktik" från division och nedåt.¹²³ Man tog dock här inte hänsyn till den då rådande dominansen av kärnvapen, som så helt behärskade diskussionen om den framtida krigföringen.¹²⁴

Övergången till NATO-resonemangen och NATO-terminologin kom först i och med arméreglementet 100/100 "Ledning i strid", (TFG 1973). Här utgick operativ ledning som självständig ledningsnivå och den gamla terminologin ströks. Alla begrepp som tidigare tillhörde denna nivå ändrades i enlighet med språkbruket i NATO.¹²⁵

På 80-talet uppstod inte bara i Tyskland en ivrig diskussion om innebörden av begreppet operativ ledning. Ett synbart uttryck för strävan att återuppliva den operativa ledningen är utgåvan av en förbättrad ny upplaga av arméreglementet TF/G 1973 i september 1987, där ett mycket allmänt hållet försök till definition av begreppet återfinns:

*"Operativ ledning omfattar högre militära ledningsstabers handlande. Dessa omsätter de militärstrategiska målen i operativa planer och uppdrag till den taktiska ledningen".*¹²⁶

Den operativa principen från 1987¹²⁷ som hänger samman med detta reglemente hade som mål att bryta det starkt taktiskt orienterade tänkandet hos de militära ledare, som enligt det operativa konceptet "Vorneverteidigung" (det framskjutna försvaret) skulle utkämpa det första slaget (se även bilaga 6).

¹²³ Bundesministerium der Verteidigung, FvH IV4, HDv 100/1, Bonn 1965 nr 55.

¹²⁴ Se även kap 3.9.

¹²⁵ Graeger, Rüdiger, enligt not 24 s 6.

¹²⁶ Bundesministerium der Verteidigung, HDv 100/100, Bonn 1987, nr 203.

¹²⁷ Bundesministerium der Verteidigung, Inspekteur des Heeres, Fv H III 1, "Leitlinie für die operative Führung von Landesstreitkräften in Mitteleuropa", Bonn 1987.

Denna princip skulle uppmana till att även begrunda det andra slagets krav och uppfatta det som en integrerad del i försvaret av Centraleuropa.¹²⁸ Förordet till dessa principer säger bl a:

*”Ett brett upplagt och av en omfattande idé buret anfall kan inte främst mötas statistiskt och i jämförelsevis smala nationella områden. Här krävs en övergripande operativ försvarsidé inom en integrerad ram, som tar hänsyn till Warszawa-Paktstyrkornas vittsyftande mål.”*¹²⁹

Den operativa ledningen blev i detta sammanhang bunden till armégruppnivån inom NATO, de nationella armékårens, de tyska territorial- och militärområdenas ledningsnivåer och i undantagsfall till divisionsnivån. Därmed gjorde man återigen en tredelning av ledningsnivåerna dock utan att tränga djupare in i problematiken. Diskussionerna inskränkte sig i princip till frågan hur man med givna riktlinjer kunde ge försvarsoperationerna på slagfältet Centraleuropa en större rörlighet med beaktande av politiska villkor.¹³⁰

Efter Berlinmurens fall, Tysklands återförening, Warszawapaktens sönderfall, kort sagt efter slutet på det kalla kriget, uppstod en helt ny situation för NATO och därmed även för de tyska stridskrafterna. Detta innebar bl a att det allmänna hotet föll bort, stridskrafterna reducerades starkt, nya planer tillkom och omdispositioner vidtogs. NATO:s ”operativa” koncept under det Kalla kriget förutsåg en in i detalj förplanerad övergång till krigstillstånd. Nu förutsätter man alternativplanering, som har ett mycket begränsat operativt planeringsvärde. Detta beror på riskernas mångfald och olikheter. Därmed bortfaller den fasta inordningen av den operativa ledningen i en viss ledningsnivå. Inom Bundeswehr tog man för första gången hänsyn till detta i och med de operativa riktlinjerna från 1994, där det heter:

¹²⁸ Millotat, Christian, Roth, Friedrich, ”Die operative Ebene militärischer Führung”, in: Soldat und Technik, Bonn nr 8/1998, s 494.

¹²⁹ Bundesministerium der Verteidigung, Inspekteur des Heeres, FÜ H III 1, ”Leitlinie für die operative Führung von Landstreitkräften in Mitteleuropa”. Bonn 1981, Vorwort.

¹³⁰ Zehrer, Hartmut, ”Operative Führung – ihre Bedeutung für die Bundeswehr enligt not 2, men här s 145.

”Den operativa ledningen omsätter politiska avsikter och militärstrategiska utgångspunkter i anvisningar och uppdrag till den underställda ledningen. Den definierar operativa mål, utvecklar handlingsmönster och omsätter dem i utkast och planer samt samordnar alla för en militär insats på en krigsskådeplats erforderliga åtgärder. Den operativa ledningen är inte bunden till en bestämd ledningsnivå ej heller till någon fastställd styrkeram. Den operativa ledningen arbetar principiellt tillsammans med alla försvarsgrenar samordnade, i regel multinationellt och inom arméns hela verksamhetsfält”..¹³¹

Den operativa ledningen blir härigenom ett gångjärn mellan militärstrategi och taktik. Den kan inte längre likställas med det gamla begreppet ”operationsledning”, eftersom en operation idag inte längre är bunden till en viss ledningsnivå.¹³²

Konstellationen rum – stridskrafter – tid har förändrats, NATO:s berömda ”Vorneverteidigung” och ”Schichttorte” (framskjutet försvar med varvade nationella ”tårtbitar”, se även bilaga 7) finns inte längre. Det betyder att rörelsefrihet återigen måste skapas i Europaförsvaret för att kunna samla erforderliga stridskrafter till ett verksamt koncentrerat motanfall. Rummet har blivit större, stridskrafterna är avsevärt reducerade, ett stående linjärt skydd är inte längre möjligt.

Arméstridskrafterna får återigen en viss likhet med arméerna under Moltke-tiden. En angripare måste utspanas, bevakas, styras, tvingas till slag och nedgöras. När kärnvapnen ömsesidigt får minskad betydelse för planeringen och resultatet av ett slag får den operativa ledningen en ny betydelse.¹³³

¹³¹ Bundesministerium der Verteidigung, Inspekteur des Heeres, Operative Leitlinie, Bonn 1994 s 16.

¹³² Millotat, Christian, Roth, Friedrich enligt not 37, men här s 495.

¹³³ Graeger, Rüdiger enligt not 24, men här s 7.

3.11 Nya operativa riktlinjer för de tyska stridskrafterna) -

Operative Leitlinie für den Einsatz der Streitkräfte (OpLESK)

De tidigare nämnda förändringarna och kraven tvingade Bundeswehr att anpassa sig till nya operativa koncept – både doktrinärt och organisatoriskt. I det följande kommer sакläget i de dåtida diskussionerna om den operativa ledningen att behandlas. Organisatoriska element kommer inte att tas upp, eftersom de fortfarande är under uppbyggnad och omstrukturering. De tidigare grunderna för stridskrafternas ledning och insats återfanns antingen i försvarsgrenarnas reglementen eller i NATO-dokument.¹³⁴ Bundeswehrs utvidgade uppgifter var här mycket ofullständigt angivna. Några för försvarsgrenarna gemensamma föreskrifter fanns ännu inte. Här förelåg ett påtagligt behov av komplettering.

Arbetet med OpLESK upptogs av en arbetsgrupp ur alla försvarsgrenar, den 20 augusti 1999 fastställde generalinspektören för Bundeswehr reglementet.¹³⁵

OpLESK ger uttryck för de tyska stridskrafternas uppfattning om operativ ledning – nationellt och inom NATO.

Till grund för formuleringarna ligger definitioner av de operativa faktorerna *stridskrafter, tid och rum kompletterade med faktorn information*. De är bestämmande för beslutsfattningen på alla militära beslutsnivåer. Den operative ledarens handlingsmöjligheter styrs av dessa faktorer. Hans uppgift är att analysera de genom dessa faktorer givna förutsättningarna och förena dem i ett operativt koncept med sitt uppdrag på ett sådant sätt att de militärstrategiska målen uppnås.

Operativ ledning inordnas i OpLESK mellan nivåerna militärstrategisk och taktisk ledning. Här framgår även att nivåerna nästan omedelbart griper in i varandra vid politiskt känsliga uppdrag, som utförs med små enheter och ofta

¹³⁴ Här var den tyska armén särskilt framträdande. Inspektören generallöjtnant Wallman har 1998 nedtecknat sina tankar om operationsledningen inom armén. Hans idéer om en nyordning är anmärkningsvärda och vidsynta: Inspekteur Heer, "Gedanken zur Operationsführung im deutschen Heer – der neue Ansatz", BMVg Füh, Bonn 1999.

¹³⁵ Bundesministerium der Verteidigung, "Operative Leitlinie für Einsätze der Streitkräfte", Bonn 1999 – "OpLESK" 1999.

under stor tidspress.¹³⁶ Övergången är flytande. Definitionen av den operativa ledningen överensstämmer med den som redan antogs i riktlinjerna från 1994. Den kompletteras här med att den operativa ledningen i princip skall arbeta med samordnade stridskrafter, i regel multinationellt och inom ett gemensamt uppgiftsområde. Den styr alla militära åtgärder genom att samordna underställda stridskrafter. Den operativa ledningen bestämmer därutöver mot vilket mål samt hur, när, var och med vilka stridskrafter de militära operationerna skall genomföras. Händelseförloppet utgörs av tre delar som bygger på varandra: operativ idé, operativt koncept och organisationsplan.¹³⁷

För ledning av insatserna gäller följande riktlinjer:¹³⁸

- Sikte på målet, dvs alla åtgärder måste vara inriktade på det politiska målet
- Enhetlig ledning, dvs alla i en insats deltagande stridskrafter är underställda en ledare, som skall ha alla befogenheter¹³⁹ för att sätta in dem för att nå det avsedda målet
- Ledning genom uppdrag
- Förtroende, som i första hand skapas genom öppet och rättsstatligt handlande samt genom en trovärdig informationsverksamhet
- Kraftsamling, dvs sätta in stridskrafterna så att de med hänsyn till det avsedda målet når största möjliga verkan. Detta utesluter dock inte möjligheten att acceptera risker och svagheter till tid och rum på andra platser
- Enhetlig ordergivning
- Tålmod och uthållighet, dvs beredskap till långvariga, måttliga men eftertryckliga militära insatser, som ger den politiska ledningen tid att nå sina mål
- Initiativ, dvs att tillkämpa sig eller behålla viljan och kraften att handla

¹³⁶ Zuck, Christian, "Zukunftsweisend und lebendig – Operative Leitlinie für den Einsatz der Streitkräfte", in: "Europäische Sicherheit", Mittler und Sohn Verlag, Hamburg 6/2000 s 25.

¹³⁷ Densamme s 25.

¹³⁸ OpLESK 1999 s 4 f.

¹³⁹ Med andra ord: Handlingsfrihet

Elementen i den operativa planeringen definieras enligt följande:¹⁴⁰

- Att utveckla ett operativt koncept med ett entydigt fastlagt militärt slutmål samt de militära delmål som betingas av detta
- Att beskriva de kraftcentra (centres of gravity),¹⁴¹ dvs de områden, som det är av utslagsgivande betydelse att förstöra/förinta, kontrollera eller utnyttja för att uppnå slutmålet
- Nyckelområden (decisive points), vars stora inflytande ger tillgång till ovannämnda kraftcentra. De kan uppträda i rummet, tidsmässigt, genom information eller i form av stridskrafter
- Direkt eller indirekt förfarande, dvs grundidé om hur ett givet mål skall uppnås
- Operationslinjer, dvs. hur egna trupper skall framrycka från utgångsläget fram till att man uppnått slutmålet
- Snabbhet i genomförandet och val av rätt tidpunkt. Snabbheten bidrar till att vinna operativ handlingsfrihet och strategiska fördelar, valet av rätt tidpunkt är en del av samordningen
- Operativ räckvidd och kulminationspunkt
- Avslutning av konflikten.

Dokumentet OpLESK vill skapa förståelse för operativa försvarsgrensövergripande och multinationella insatser. Det har utarbetats på grundval av försvarsgrenarnas föreskrifter och NATO-dokumenterna med synpunkter både från krigshistorien och kravet på samordning av armén, marinen och flygvapnet. Det är ett första steg mot grundläggande gemensamma nationella bestämmelser och omfattar stridskrafternas alla insatsområden från bidrag till krishantering över uppgifter inom det nationella försvaret och alliansförsvaret fram till evakueringsoperationer och humanitär hjälp.¹⁴²

OpLESK täcker luckan mellan de tyska försvarspolitiska riktlinjerna, försvarsgrenarnas ledningsföreskrifter och utbildningsanvisningar och

¹⁴⁰ OpLESK 1999 s 22 f.

¹⁴¹ Inte att förväxla med begreppet tyngdpunkt.

¹⁴² Zuck, Christian enligt not 136, men här s 27.

Bundeswehrs grundorganisation. Det kompletterar därutöver Nato-alliansens dokument. Det är det övergripande dokument som redovisar de nationella uppfattningarna om stridskrafternas ledning och insats inom ett gemensamt uppgiftsområde och beskriver här med prioritet den operativa ledningens uppgifter.¹⁴³

Tyska Bundeswehrs OpLESK från 1999 är utifrån tyska synpunkter positivt till en operativ ledning, som bygger på faktorer, element och processer som alltid varit fasta normer i den tyska militärhistorien. Men det hemfaller inte till någon okritisk historisering utan är tvärtom framtidsinriktat och förtjänar att spridas och tillämpas i den andan.

4. SLUTSATSER VAD AVSER DEN OPERATIVA LEDNINGEN I TYSKLAND

*Säg konungen, efter bataljen tillhör mitt huvud honom. I bataljen behöver jag
det till hans tjänst.*

Von Seydlitz i slaget vid Rossbach 1758

I den här delen av arbetet är avsikten att ge en sammanfattande bedömning av den operativa ledningens historiska utveckling, men även att försöka besvara frågorna om karakteristik av och grundsatser för ”tysk” operativ ledning. Dessutom skall den uppställda hypotesen prövas och förslag ges om ytterligare forskning.

4.1 Sammanfattning av den historiska utvecklingen

Utvecklingen av fenomenet ”operativ ledning” har som flera gånger påvisats i kapitel 3 ett nära samband med yttre faktorer. Geostrategiska, ideologiska, ekonomiska, tekniska, materiella och personella inflytelser anger ramvillkoren för stridskrafternas ledningsstrukturer och organisation under olika

tidsperioder. Den operativa och strategiska planeringen var bunden av och fokuserad på dessa faktorer.¹⁴⁴

På Moltke d ä tid och ända fram till 1950-talet tillkommer en ytterligare faktor, som i hög grad påverkar tänkandet hos militärer och politiker: På grund av de konstellationer som omger Tyskland är ett krig oundvikligt.

Clausewitz indelade på sin tid den militära ledningen under den politiska nivån i strategi och taktik, med den grundläggande skillnaden att strategin använde striden som ett medel medan taktiken använde stridskrafterna som ett medel. Strategi och taktik var för honom två skilda verksamheter, som dock ömsesidigt var beroende av och påverkade varandra. Men Clausewitz är teoretiker och var inte bunden av de ovan nämnda yttre faktorerna. Han skall därför inte betraktas som ”realpolitiker” eller ”realmilitär” och använde på sin tid uppenbarligen ingen tredje nivå mellan strategi och taktik.

För Moltke d ä blev de yttre faktorerna konstanter i den militärpolitiska planeringen. Men inte heller han efterlämnade någon definition på operativ ledning. Däremot står ”operationen” som en beståndsdel av strategin i centrum för hans militära överväganden. Den krigsmässiga användningen av de insatsberedda styrkorna, dvs ”opererandet” efter en uppmarsch eller ur rörelsen efter dess avslutande innefattade han i begreppet operation.¹⁴⁵ På grund av de dåtida förutsättningarna och hans utspridning av stridskrafterna under uppmarschen var Moltke tvungen att skapa nya ledningsstrukturer för att samordna sina ”operationer”.¹⁴⁶ Dessa ledningsstrukturer, som auktoritärt leddes av den Stora generalstaben, hade betydande likheter med operativ ledning enligt idag gällande definitioner.

¹⁴³ Vogt, Reinhard ”Joint and combined operations”, in: Europäische Sicherheit, 10/2000 s 44.

¹⁴⁴ Rolf, Bertil, Militär kompetens, Bokförlaget Nya Doxa, Nora (Sverige) 1998, s 316 ff.

¹⁴⁵ Millotat, Christian enligt not 37, men här s 28.

¹⁴⁶ Van Crevelt, Martin, ”Command in war”, Harvard University Press, Cambridge London 1985 s 146.

Under Schlieffen och fram till 1. Världskriget återfanns ”operationsledningen” främst på den militärstrategiska nivån, i brist på politiska alternativ och på grund av svag politisk ledning.

När följderna av Schlieffenplanen – eller vad som blev av den – blev uppenbara och fronterna stelnade särskilt i väster, sökte man i årtal förgäves efter en ny ”krigsmetod”. På grund av brist på alternativ och resurser men även på idéer och vilja blev det i huvudsak bara statiska försök att finna nya former. Föreställningen om det helt avgörande förintelseslaget påverkade den högsta arméledningens tänkande i så hög grad att det inte fanns några som helst tankar på en operativ ledning. Men inte heller Tysklands motståndare hade något recept som ledde till några avsevärda genomgripande operativa framgångar (t.ex. Brussilov-offensiven 1916).

Operationerna under 1. Världskriget omfattade med få undantag bara taktiskt manövrerande.

Erfarenheterna från 1. Världskriget påverkade tänkandet inom Reichswehr och Wehrmacht fram till 2. Världskrigets utbrott.

För chefen för arméledningen generallöjtnant Seeckt stod den offensiva rörligheten och ett konsekvent utnyttjande av de offensiva faktorerna stridskrafter, tid och rum i centrum för alla överläggningar om att framgångsrikt kunna genomföra nödvändiga militära operationer.

Inom det politiska området åstadkom Seeckt att ”organisationen” Reichswehr skildes från statssystemet i övrigt. Härigenom kom armén att inrikta sig och koncentrera sig helt på sig själv. Det är också en av anledningarna till att man förlorade förbindelsen mellan politiken och militären, och därmed upphörde det ”politikens primat” vid en konflikt som Clausewitz så oavvisligt krävt. Under Hitler blev denna tendens målmedvetet utbyggd och förstärkt. Redan på Seeckts tid koncentrerade sig den militära ledningen helt och hållet på att genomföra operationer som enbart syftade till militära framgångar. Frågan om

varför? försvann snabbt. Denna koncentration på operationernas genomförande utvecklades till en ledningsfilosofi och sedermera till ett doktrinärt tänkande i negativ bemärkelse.

Generalöversten Beck var den som – förgäves – varnade för just de här operationerna. Han hävdade bestämt att en operationsledning alltid måste vara inriktad mot det eftersträvade politiska slutmålet. Han var en av de få högre militärer, som redan i mitten av 30-talet föredrog militär säkerhet före ovissheten i ett anfallskrig.¹⁴⁷ Hans devis var: Strategisk defensiv förenad med offensiva operationer.

Han såg den operativa ledningens huvuduppgifter i: Inriktning på fienden, strid med mellan försvarsgrenarna samordnade stridskrafter och tyngdpunkt i den egna uppmarschen.¹⁴⁸

Beck efterträddes av en generation av officerare, som gav företräde åt att genomföra operationer även om de inte hade något strategiskt sammanhang. Guderian, Manstein, Rommel, Hoepner osv tillhörde denna generation. De såg de enorma operativa möjligheterna i samspelet mellan högrörliga vapensystem som stridsvagnar och stridsflygplan, eldkraft, tysk ledningstradition, riskbenägenhet, uppdragstaktik och beslutsamhet. De förbisåg emellertid det ofrånkomliga misslyckandet i – eller rättare sagt frånvaron av – den operativa ledningens viktiga uppgift att vara en förbindelselänk till den strategiska målsättningen.

Under 2. Världskriget kan man observera att operativ ledning ofta kunde betraktas som operationsledning i stor skala, som karakteriserades av vidsträckta trupprörelser och utnyttjande av slagfältets hela djup. Det främsta kännetecknet som förmligen blev en dogm var strävan efter ett förintelseslag och kravet på yttersta snabbhet främst genom stridsvagnar. Alla diskussioner om operationsledning under 2. Världskriget måste ses mot den bakgrunden:

¹⁴⁷ Rolf, Bertil enligt not 144, men här s 325.

¹⁴⁸ Graeger, Rüdiger enligt not 24, men här s 5.

*”Den tyska armén betonade starkt det rörliga kriget, eftersom det var det mest effektiva sättet att förintä motståndaren. Anfall på djupet hade till syfte att förhindra fienden att stabilisera sin front och inleda ett ställningskrig, vars fasor blev uppenbara efter 1918”.*¹⁴⁹

Ett strategiskt slutmål var som tidigare framhållits av mindre intresse, särskilt om det var fråga om politiska mål. Begynnelseframgångarna berodde till stor del på operativ kompetens, nederlaget i huvudsak på strategisk inkompetens.¹⁵⁰

I centrum för de tyska militärernas föreställningar inom ramen för ett tyskt bidrag till Västeuropas försvar efter 2. Världskriget stod naturligt nog erfarenheterna från 2. Världskriget.

Den operativa ledningen skulle inte bara begränsas till att genomföra operationer utan även vara klart inriktad mot ett definierat slutmål. Detta redovisades mycket tydligt framför allt av Heusinger.

Men de strategiskt-operativa överläggningarna måste även ta hänsyn till en helt ny situation: Tyskland blir medlem i en multinationell allians¹⁵¹, ett tvåfrontskrig hotar inte längre, det oundvikliga kriget skall förhindras genom att göra allt för att inget krig skall utbryta, dvs genom en avskräckningsstrategi. Vidare måste tyskarna i och med kärnvapnens dominans acceptera att NATO som den överordnade ledningen förklarade ett sorts ställningskrig i Europa. Operativ ledning enligt ”tysk” modell och tradition var inte längre efterfrågad och passade inte in i den nya planeringen. I Tyskland fann man sig i detta faktum och operativ ledning försvann i historiens skrivbordslåda.

Det gränsnära försvarets operativa koncept, ”Vorneverteidigung”, dess planläggning och övningsverksamhet inriktade i första hand de tyska militära

¹⁴⁹ Hughes, Daniel, ”Abuses of German Military History”, in: Military Review, 12/1986 s 69.

¹⁵⁰ Rolf, Bertil enligt not 144, men här s 301 f.

¹⁵¹ Vars huvuddel består av segrarna i 2. Världskriget.

ledarna mot taktiska problem. Detta begränsade planeringen av stridskrafter, tid och framför allt rummet i synnerhet vad avser markstridskrafterna.

Huvudpunkten var att bemästra kraven i det första slaget, utgångsoperationen. Det mycket svårare opererandet med tillbakadrivna stridskrafter i det andra slaget beaktades och övades knappast. Den operativa ledningen trädde som ledningsnivå definitivt tillbaka under taktiken. Genomförandet av operationer återgick, som under 1. världskriget, till taktiskt manövrerande.

Efter omtänkande inom USA-stridskrafterna och en ny värdering av kärnvapnen inträdde sedan mitten av 80-talet en renässans för den operativa ledningen även i tyska armén. Den operativa ledningen kom på grund av sitt större sammanhang åter att betraktas som ett eget område inom den militära ledningen under strategin. Men den utformades inte längre till något övergripande operativt koncept, eftersom ”det Kalla kriget” och därmed hela avskräckningsfilosofin faktiskt upphörde 1989.

På 90-talet började NATO-strategin att överarbetas. ”Flexible Response-strategin” övergavs och ersattes 1999 av ett nytt koncept.¹⁵² Redan 1996 gav SACEUR ut anvisningar som var anpassade till den nya situationen.¹⁵³ Den viktigaste förändringen för det nationella försvaret och alliansförsvaret i Centraleuropa liksom för krishantering och alliansförsvaret utanför Europa är här den militärstrategiska principen ”motkoncentration”.¹⁵⁴

En militärstrategisk motkoncentration kräver insats av alla slags NATO-stridskrafter. Dess styrka, organisation och utrustning beror på hotets omfattning och karaktär.

Vid en operation erfordras en klassisk operativ ledning i modern utformning. Truppförare på operativ nivå omsätter här motkoncentrationens militärstrategiska principer till sina operativa koncept genom att inrikta alla

¹⁵² Wittmann, ”Gewandeltes Selbstverständnis und erwartetes Aufgabenspektrum”, in: Europäische Sicherheit, Mittler und Sohn Verlag, Hamburg 8 1999, s 12-19.

¹⁵³ I NATO-dokumentet MC 400/1.

¹⁵⁴ Millotat, Christian enligt not 37, men här s 286.

sina till förfogande stående styrkor och medel mot ett gemensamt mål genom att utfärda order och uppdrag och genom ledningskonst. Som framgått är motkoncentrationen en strategisk princip som bara finns på den här nivån. Den är inte något strategiskt eller taktiskt koncept. Operativa och taktiska ledningsnivåer genomför inte själva några motkoncentrationer utan sammanhåller och leder stridskrafter och bildar tyngdpunkter.¹⁵⁵

Tyska Bundeswehrs i kapitel 3.11 beskrivna OpLESK omfattar som nationellt försvarsgrensövergripande grunddokument den här militärstrategiska principen, i synnerhet som den operativa användningen av rummet återigen blivit ett huvudelement i den militära planeringen. Operativ ledning definieras här inte som ett självständigt, absolut ledningselement. En central punkt är att omsätta politiska avsikter och militärstrategiska riktlinjer, alltså dess funktion som förbindelselänk (gångjärn) mellan de militärstrategiska och taktiska nivåerna. Bindningar till ledningsnivåer och bestämda styrketal faller bort. En operativ ledning erfordras när politiska och militärstrategiska riktlinjer behöver omsättas till militärt handlande.

Därför har operativ ledning inom Bundeswehr idag inte längre samma innebörd som operationsledning. Operationer leds före, under och efter slag och strider och är handlingar på den operativa och taktiska ledningsnivån.¹⁵⁶

OpLESK anger grunderna för ledning och insats – där så är lämpligt för att förtydliga även förfaringssätt: Hur leds en operation? Var planeras och var leds den? Vilka deluppgifter skall lösas och när skall detta ske?¹⁵⁷

På den följande sidan görs ett försök att i en tabell sammanfatta den operativa ledningens utveckling och de behandlade personernas åsikter som detta kan uppfattas idag.

¹⁵⁵ Kraska, Peter, "Schild und Schwert – Gedanken über den Zusammenhang von Gegenkonzentration, Gegenoffensive und Defensive" in: Truppenpraxis, Verlag Offene Worte, Bonn 6/1999 s 390.

¹⁵⁶ Millotat, Christian enligt not 37, men här s 288.

¹⁵⁷ Vogt, Reinhard enligt not 143, men här s 44.

Person	Åsikt om operativ ledning	Huvudelement
Moltke d ä	Förbereda och samordna operationer	Rörelse, ledning, behärska ytan.
Schlieffen	Genomföra en operation med politisk-strategisk målsättning	Kraftsamling, utnyttja ytan
Seeckt	Förberedelser. Samordning. Genomföra operationer	Rörelse
Beck	Genomföra operationer med politisk-strategisk målsättning	Rörelse, strid med samordnade vapen
Guderian	Genomföra operationer	Rörelse, kraftsamling
Manstein	Genomföra operationer för att nå ett militärt slutmål	Övriga, rörelse, utnyttja ytan, kraftsamling, handlingsfrihet
Heusinger	Genomför operationer för att nå ett militärt slutmål	Rörelse, utnyttja ytan, offensivt försvar
OpLESK	Länk mellan strategi och taktik. Samordna operationer för att nå strategiska mål	Rörelse i försvaret offensiva åtgärder

Av tabellen framgår att uppfattningarna om operativ ledning varierar. De berör alla nivåer från den rent pragmatiska genomförandenivån (taktik) fram till den abstrakta målsättningsnivån (strategi). Men operativ ledning upplevs även som en sorts självständig nödvändig ledningsnivå.

De redovisade uppfattningarna om den operativa ledningens olika grundelement återspeglar de viktigaste bekanta kännetecknen. Andra kännetecken återfinns mer eller mindre utpräglat hos alla fältherrarna. De kommer att granskas närmare i nästa kapitel.

Men uppfattningarna om operativ ledning utgör bara en del av en sammanfattande bedömning. Den andra delen är hur operativ ledning till sist omsattes och tillämpades och var på de traditionella ledningsnivåernas skala den faktiskt placerades respektive kommer att placeras.

För närvarande kan man se en ganska tydlig skillnad mellan uppfattning och verkligt genomförande. Men detta kan delvis bero på att nivån operativ ledning visserligen tillskrivits en självständig ställning men dess tilltänkta roll slår inte igenom på grund av yttre omständigheter och att man inte inser dess funktion och räckvidd.

Direkta jämförelser mellan de behandlade personerna och tankarna måste också göras betingat och med försiktighet. Anledningen är enkel och logisk. En militär ledare i Moltkes ställning kan inte jämföras med en person i t ex Guderians position.

Men hur operativ ledning uppfattas eller borde uppfattas kan absolut jämföras. Den operativa ledningens kännetecken och särdrag har varit desamma under historiens lopp. Detta kan också härledas till en enhetlig utbildning och fostran av officerskåren med generalen och filosofen von Clausewitz tankegod som grund.

4.2 Utmärkande drag i den ”tyska” operativa ledningen

Militära ledare har alltid – som en blick på krigshistorien utvisar – studerat och prövat olika former och områden inom krigföringen i syfte att finna nya och bättre vägar till framgång och seger. Hit hör bl a:

- Förhållandet mellan offensiv och defensiv
- Strid på de inre eller yttre linjerna
- Direkt eller indirekt angrepp
- Uppmarsch. Samling av stridskrafterna före eller i slaget
- Omfattning. Genombrytning
- Utmattningsslag
- Slå i underläge eller överläge
- Kulminationspunkt. Tyngdpunkt. Reserver. Överraskning.
- Moraliska aspekter
- Teknologi

De här formerna och områdena har betydelse på alla ledningsnivåer.

För att, inte bara från tysk synpunkt, beskriva vad som är karakteristiskt för den operativa ledningen syns det praktiskt att redovisa det hittills sagda efter kännetecknen, som är särskilt utmärkande för just denna ledningsnivå. Kännetecknen återfinns i alla i kapitel 3 behandlade utvecklingsstadier liksom hos alla där förekommande personer:

1. Utan förmåga till *vidsträckt förflyttningar* är operativ ledning ett tomt koncept, som 1. Världskriget och NATO:s strategiskt orienterade ”Vorneverteidigung” under det ”Kalla kriget” utvisar. På den operativa nivån måste förflyttningarna koncentreras till rummet så att de undandrar motståndaren baserna för hans hela fälttågsplan. Exempel: Wehrmachts Sichelschnittsplan mot Frankrike 1940.

2. Det *operativa målet* skall alltid riktas mot fiendens stridskrafter, som skall förintas eller försättas i en sådan situation att strategiskt-politiska mål kan uppnås.

3. Den operative ledaren måste i princip ha *handlingsfrihet* mellan offensivt och defensivt uppträdande. Den enkla nyckeln till framgång är: *Lagen om att vinna initiativet*, som kräver ett odogmatiskt och ständigt *offensivt tänkande*. Exempel: Mansteins operation våren 1943.

4. Genom förutseende operativ planering och ordergivning måste *handlingsfrihet* skapas för den taktiska ledningen.

5. Riskvillighet tar sig uttryck i operativ *kraftsamling*, som – om så är nödvändigt – även måste skapas utan hänsyn till det lokala taktiska läget. Exempel: Mansteins rockad av stridskrafter från högra till vänstra flygeln före motanfallet vid Donetz 1943.

6. *Mobilisering* och *uppmarsch* har en självständig operativ karaktär. Det gäller idag särskilt inom ramen för krishantering. Uppmarschen måste planläggas på grundval av den ledande operativa tanken och det närmast följande operativa målet. Exempel: Moltkes operationsplan för slaget vid Königgrätz 1866.

7. *Logistiken* har på operativ nivå väsentligt större betydelse än på den taktiska nivån.¹⁵⁸ Underhållets kapacitet och räckvidd bestämmer ofta slagens start och förlopp. Exempel: Den misslyckade tyska våroffensiven (”Mikaelsoffensiven”) 1918,¹⁵⁹ som bortsett från andra problem ”dog ut” på grund av brist på underhåll. Wehrmachts anfall mot Sovjetunionen 1941 som till sist bröt samman i december på grund av de extremt långa underhållsvägarna och det dåliga reparationsläget. Även tyska Afrikakårens fälttåg är ett paradexempel på hur man försummade underhållet.

¹⁵⁸ Boken ”Moving mountains – Lessons in Leadership and Logistics from the Gulf War” av William G Pagonis ger en utmärkt inblick i nutidens operativa logistik.

¹⁵⁹ Krüger, Frederike, ”Die Micheloffensive”, in: Militärgeschichte – Zeitschrift für historische Bildung, Hamburg 10/2000 s 46 ff.

8. *Strid med samordnade vapen* dvs samarbete mellan försvarsgrenarna ("joint") i vad gäller planläggning och genomförande av en integrerad krigföring. Exempel: Samverkan mellan armén och flygvapnet vid Wehrmachts Frankrikefälttåg 1940.

9. *Ledning av trupper från olika nationer* (Combined operations) som en följd av ett politiskt eller militärstrategiskt beslut har operativa drag. Ty det politiskt nödvändiga är ofta viktigare än det rent militärt lämpliga. Exempel: Deltagande av nationer (även från NATO) med delvis inte kompatibla och lämpliga enheter i NATO:s luftkrig mot Jugoslavien 1999.

Trots olika inflytelser av yttre ramvillkor under olika skeden i den tyska militärhistorien har några gemensamma viktiga principer utkristalliserats i den operativa ledningen. Men om de bara gäller för den operativa nivån kan naturligtvis diskuteras. Man kan snarare tala om militära ledningsprinciper som varit och är av särskild betydelse för den operativa ledningen. Men att ständigt följa principer var och är aldrig någon garanti för framgång, å andra sidan har många misslyckanden sin förklaring i försummade principer.

Det är därför svårt att ersätta de här principerna med det i tyska språket mer fullödiga begreppet normer. Att finna det enkla i krig är ofta svårt och den operative ledaren kan inte så ofta stödja sina planer och sitt handlande på föreskrifter. Att i ett givet läge rätt uppfatta den aktuella betydelsen av principerna är ett viktigt kännetecken på "operativ ledningskonst".¹⁶⁰

De särskilt i Tyskland centrala och i historien framträdande principerna för den operativa ledningen är i huvudsak följande:

- *Att utnyttja och behärska rummet* för att därigenom säkerställa sin rörelse- och handlingsfrihet. Nyckeln till en framgångsrik operativ ledning är att rätt kunna bedöma var inom rummet motståndaren bäst skall mötas, vart

¹⁶⁰ Graeger, Rüdiger enligt not 24, men här s 13

han skall styras och var avgörandet skall sökas genom offensiva fria operationer. Rörlighet och förflyttning är kärnpunkter i alla tyska operativa diskussioner. Där det inte finns förutsättningar att fritt kunna utnyttja rummet finns ingen operativ ledning och därmed kan inte heller några operativa beslut fattas.

- *Kraftsamling*. Inför ett avgörande kan stridskrafterna aldrig vara nog starka. Men detta kan även betyda att man måste ta risker på andra platser. Detta gäller särskilt för att vid generell underlägsenhet söka vinna lokal överlägsenhet.
- *Överraskning*. Den är förutsättningen för framgång. Genom överraskning skapas nödvändigt försprång i handlandet och det egna handlandet blir oberäkneligt för motståndaren.
- *Riskvillighet*. Här gäller det att behöva handla in i det ovissa, eftersom det trots alla underrättelsemedel alltid kommer att finnas osäkerhet om fiendens avsikter.
- *Handlingsfrihet (Initiativ)*. Här gäller att under alla förhållanden vinna eller hålla ut. Att inskränka motståndarens handlingsfrihet så att den egna planeringen kan komma till verkan. Handlingsfrihet kan i regel bara uppnås offensivt. Detta gäller så mycket mera och är så mycket svårare om en strid måste upptas ur ett försvarsläge. För att behålla handlingsfriheten krävs *reserver* och logistiska resurser. Bara härigenom kan möjligheterna utnyttjas och faror och friktioner mötas, som hotar det operativa målet. Handlingsfriheten innebär även en konsekvent användning av uppdragstaktiken på alla nivåer. Detta förutsätter förtroende för och utbildning i gemensamt strategiskt, operativt och taktiskt tänkande.
- *Flexibilitet och anpassbarhet*, dvs att kunna anpassa den egna planeringen till det aktuella läget utan att förlora det operativa målet ur sikte.

Förutsättningen för att använda de här skenbart enkla operativa principerna är kunskapen om den operativa dimensionen i faktorerna stridskrafter, rum, tid och information och de anspråk på förutseende handlande som de ställer.

Vad beträffar de operativa faktorerna finns hos alla fältherrar i den historiska delen av arbetet men också i planeringen i Bundeswehrs föreskrifter en ”röd tråd”, som – om än i ständigt olika former – sträcker sig från Clausewitz och fram till idag.

Tiden behärskas genom planering, rummet genom stridskrafternas gruppering. Stridskrafternas nödvändiga överlägsenhet uppnås genom att de förenas i rätt tid och på rätt plats. Förutsättningarna för detta skapas genom information, d.v.s. främst genom goda underrättelser.

4.3 Prövning av hypotesen

I inledningen till arbetet har jag ställt upp följande hypotes över den operativa ledningens utveckling i Tyskland:

”Den operativa ledningsförmågan utvecklades till en början av en tvingande nödvändighet och ingalunda målmedvetet. Denna nödvändighet berodde på yttre faktorer, som var politiskt och militärt förutbestämda för Tyskland”.

För Clausewitz och på hans tid behövdes ingen ytterligare ledningsnivå mellan den strategiska och den taktiska nivån. Krigsmålen var i regel klart definierade och krigens genomförande med den tidens stående arméer var en ren militär angelägenhet. Krigens storlek kunde överblickas. Begreppet ”Feldherrenhügel”, från vilken fältherren personligen ledde sina trupper, fanns alltjämt. Tekniska resurser för att förmedla underrättelser fanns knappast. Möjligheterna för ledningen att inverka på striden var så gott som uteslutna. Trupperna rörde sig långsamt över slagfältet (till fots eller till häst), långskjutande vapen fanns inte. Kort sagt, kriget var överblickbart. Det största samordningsbehovet var att förbereda kriget – för Clausewitz på den strategiska nivån.

Efter Clausewitz förändrades några viktiga förhållanden. På grund av politiska konstellationer, allmän imperialism och maktsträvanden i Europa växte genom Tysklands geografiska läge en situation upp som hotade landet från alla håll. Samtidigt hade kriget förändrats dramatiskt: Allmän värnplikt, militärteknologi, industrialisering och anspråktagande av alla nationella

resurser hade till följd att ett kommande krig skulle drabba hela samhället. Kriget förändrades från kabinettskrig till folkrig med massarméer.

Men följden av detta blev att även lysande enskilda segrar på slagfältet inte längre betydde ett slut på kriget.

För de militära planläggarna gällde det i första hand att i ett krig bemästra de oerhört ökade samordningsbehoven.

Under Moltke d ä tid fick generalstaben en helt ny betydelse. Å ena sidan att vara rådgivare åt den högste krigsherren. Å andra sidan att omsätta kungens och hans generalstabschefers militärstrategiska idéer och beslut i anvisningar och order till den genomförande taktiska nivån.

Under ledning av generalstabschefen planerades och leddes fälttåget, för Moltke detsamma som *operationen*, i generalstaben. Truppförarna genomförde den taktiska striden. Härigenom hade en ny ledningsnivå uppstått, som Moltke själv inte direkt hanterade och definierade. *Samordningen och ledningen av en operation* innefattande mobilisering, uppmarsch, gruppering, logistik osv. under den strategiska nivån men ovanför den taktiska nivån fick senare adjektivet ”operativ”.

Detta är hypotesens främsta aspekt vad gäller nödvändigheten av att införa en ny ledningsnivå: *För att hantera ett oerhört ökat samordningsbehov i synnerhet före själva striden.*

Särskilt segern över Frankrike 1870/71 visade omfattningen och betydelsen av en noggrann operativ planering och operationsledning. En entydig kraftsamling av alla tyska stridskrafter i väster, förutseende planering och i synnerhet den genom järnvägstransporterna oerhörda rörligheten över ytan förstärkte illusionen om att kunna vinna ett krig som omfattade hela Europa. Därtill kom ett mycket överdrivet självförtroende och förlitande till den egna ”operativa ledningsförmågan”.

Därmed hade även illusionen om det ”korta kriget” skapats. Eftersom Tyska riket inte ekonomiskt kunde uthärda ett långvarigt krig skulle enligt ledande militärers uppfattning de tyska vapnens krigshistoriskt bevisade överlägsenhet och den tyska officerskårens ledningskonst kunna överträffa motståndarnas kvantitativa och ekonomiska övermakt. Slutsatsen var: Ett krig måste ledas med stor kraft, snabbt och med största möjliga rörlighet för att i förekommande fall leda till ett avgörande på flera fronter.¹⁶¹ Detta tänkande styrde den militära ledningens diskussioner sedan 1870/71, om än med en övergående avmattning efter nederlaget 1918. Under tiden före 2. Världskriget gällde det främst att militärt undvika misstagen från 1. Världskriget.

För att kunna genomföra dessa operationer ansågs en operativ ledning vara absolut nödvändig. I och med tilltagande motorisering, luftrörlighet och bepansring men även teknisk ledningsförmåga¹⁶² särskilt i armén och flygvapnet fanns nu förutsättningar för att omsätta operativa idéer i verkligheten. En målmedveten operativ användning av de nya vapnen, främst pansartrupperna, vad gäller hänsynslös kraftsamling, eldkraft, kreativ operationsledning och offensivt utnyttjande av ytan blev en nästan tvingande utveckling av treklängen kraft, snabbhet och rörlighet.

Som redan nämnts hade det operativa tänkandet under tiden efter 2. Världskriget i hög grad kommit i bakgrunden i Tyskland. Först mot slutet av det ”Kalla kriget” började man på nytt diskutera operativ ledning främst av två skäl: Det första var att den amerikanska militären började intressera sig för ett av de mest urtyska områdena i militärhistorien för att införa fenomenet operativ ledning i sina doktriner. Detta gjorde att tyskarna själva skyndade sig att anta en ny syn på operativ ledning. Med åren hade dessutom Förbundsrepublikens självständighet ökat, så att man med förtröstan började tänka mer nationellt-militärt. Självfallet anpassat till NATO-alliansens regler.

¹⁶¹ Se Schlieffensplanens strategiskt-operativa tankar från 1905.

Det andra skälet var utan tvekan viktigare. I och med att det framskjutna försvaret "Vorneverteidigung" föll bort, att stridskrafterna reducerades, att uppdragen och uppgifterna ökade inom de mest skilda områden uppstod ett oerhört samordnings- och ledningsbehov för den militära ledningen, eftersom det inte kan finnas alternativa planer för alla risker. Faktorerna stridskrafter, tid, rum och information fick strategisk-operativ betydelse, det gällde nu att samordna och utnyttja dem målmedvetet.

Efter vad här anförts, mot bakgrund av den historiska utvecklingen och med hänsyn till den nya tyska definitionen på operativ ledning, är det uppenbart att denna alltid blir *nödvändig*, när politiska och militärstrategiska riktlinjer måste omsättas i anvisningar och uppdrag till en underställd ledningsnivå. Det är bara den operativa ledningsnivån, som ur detta kan definiera konkreta operativa mål, utveckla handlingsmönster, omsätta dem i koncept och planer *och* samtidigt samordna helheten av alla nödvändiga åtgärder på krigsskådeplatsen.

Moltke d ä gjorde på sin tid en dygd av denna nödvändighet att samordna de militärstrategiska, operativa och taktiska nivåerna, vilket senare har reducerats till enbart genomförande av operationer utan anknytning till den militärstrategiska nivån. Dagens enormt komplexa operativa ledning anknyter igen till Moltkes uppfattning.

Sammanfattningsvis kan sägas: Operativ ledning är en militär ledningsnivå, som härrör från rangordningen mellan militära besluts- och ledningsnivåer. Dess klassiska funktion att samordna och leda strider visade sig nödvändig på 1800-talet för att bemästra den växande komplexiteten från samhälle, ekonomi och teknik i den militära organisationen och krigföringen. Behovet av en sådan ledningsnivå uppstod och består alltjämt på grund av svårigheterna och mångsidigheten i den moderna krigföringen. Detta kan bara bemötas genom en god arbetsfördelning, som särskiljer strategin, operationsledningen och taktiken från varandra.

¹⁶² I synnerhet radioförbindelser.

4.4 Slutsatser

Operativ ledning uppstod i Tyskland mer eller mindre som ”*ett resultat av en tvingande nödvändighet*”. Moltke d ä insåg att man genom en ytterligare ledningsnivå inte bara kunde bemästra dåtidens komplexa förhållanden utan även få ett betydande övertag över motståndaren i vad avser stridsledning.

Framgångarna i enhetskrigen gav honom rätt. Senare generationer värderade detta och Moltkes krigsfilosofi som *nyckeln till framgång* i den tidens krigföring. Men man förbisåg Clausewitz lärosats att kriget inte får vara ett självändamål utan i sin politiska funktion måste syfta till ett politiskt slutmål.

Det är först i modern tid som man insett Moltkes förståelse för och utnyttjande av den operativa ledningens egenskaper och kapacitet. Det gäller dess uppgift och förmåga att samordna slag och operationer mot militärstrategiska mål, dvs inrikta dem mot begränsade operativt-strategiska och därmed politiska mål. Genom att den operativa ledningen omsätter och vidarebefordrar dessa målsättningar till den taktiska nivån fungerar den som ett gångjärn mellan politik och militärstrategi å ena sidan och taktik å andra sidan.

Det operativa tänkandet kräver en abstrakt helhetssyn som inte bara syftar till ett rent militärt avgörande utan även till en därmed sammanhängande politisk framgång.

Operativ ledning får störst verkan om följande karaktärsegenskaper får genomslag:

- Skapande tänkande hos den militäre ledaren utan bindningar till regler och föreskrifter
- Kraft att tänka sig in i en osäker framtid och att planera därefter
- Handlingsfrihet till tid och rum inom ramen för tillgängliga stridskrafter inom en begränsad krigsskådeplats
- Avsikt och förmåga att bestämma handlandets lag och gripa initiativet.

Här kan alla operativa resurser användas, som står till den militära ledningskonstens förfogande. De är bl a: Utbildning, enhetlig ledning, vapentechnik, snabb uppmarsch, kraftsamling, överraskning, vilseledande åtgärder, omfattande underhåll, reserver, samordnade vapen, försvarsgrensövergripande understöd, multinationalitet, moral. Här återfinns också entydigt anknytningen till Clausewitz teser om strategins moraliska krafter, som är ett ytterligare bevis på att Clausewitz även idag är högst aktuell.

De uppställda frågorna har besvarats under arbetet. Vad gäller frågan om en ”röd tråd” för den tyska operativa ledningens utveckling kan sägas: Oberoende av den operativa ledningens inordning i en bestämd ledningsnivå innebär operativ ledningskonst från tysk synpunkt förmåga att vid regional underlägsenhet skapa lokal överlägsenhet genom skickliga, kreativa och flexibla truppförare samt genom att offensivt utnyttja rummet.

De här gällande kännetecknen var och är:

- Inte fastställa schematiska händelseförlopp och prioriterade stridssätt
- Överraska motståndaren operativt och taktiskt
- Tydlig kraftsamling liksom mod att försvaga andra avsnitt, att acceptera luckor och att fatta beslut in i det ovissa
- Vinna det operativa initiativet ur den strategiska defensiven genom offensiva åtgärder
- Behärska rummet/ytan med antalsmässigt underlägsna stridskrafter genom att flexibelt samla rörliga styrkor samt genom att bilda och förflytta tyngdpunkter
- Operera med omväxlande stridssätt, med varierande styrkeinsats från olika riktningar och med inriktning mot motståndarens flanker och rygg.

4.5 Förslag om fortsatt forskning

En fortsatt forskning om temat operativ ledning föreslås i första hand äga rum inom fem områden:

1. *Clausewitz och operativ ledning*

Här gäller det främst en fördjupad undersökning om Clausewitz teori om ledningsnivåernas indelning är lämplig som grund för den idag gällande uppfattningen av operativ ledning.

2. *Gränser för operativ ledning*

Var går gränserna för operativ ledning idag? Här bör frågan undersökas, om det i stridskrafternas utökade uppgiftsområde inte finns situationer, där på grund av förhöjd politisk känslighet de militärstrategiska eller t o m politiskt-strategiska nivåerna går förbi den operativa nivån, direkt utövar taktisk ledning och därmed gör den operativa nivån onödig.

3. *Begränsning av uppdragstaktiken inom det utvidgade uppgiftsområdet*

Uppgiftstaktiken är en viktig förutsättning för operativ ledning. Den blir av många skäl ofta starkt begränsad vid uppgifter inom det utvidgade uppgiftsområdet. Här bör prövas om uppdragstaktiken över huvud taget passar in och ger önskad verkan inom detta område.

4. *Okritisk historisering*

Ledande militärer har ansett att krigshistorien kunde lära ut ”segerns hemlighet”. Detta ledde särskilt i Tyskland från Moltketiden och fram till 1945 ständigt till felaktiga beslut och utvecklingar både på strategisk och operativ nivå. Här bör undersökas hur man kommit till denna okritiska historisering och hur krigshistorien kan utnyttjas bättre.

5. *Operativ ledning i internationell jämförelse*

Hur har den operativa ledningen utvecklats utanför Tyskland och hur har man i utlandet reagerat på utvecklingen i Tyskland?

Ingen operationsplan sträcker sig med någon säkerhet längre än till det första mötet med fiendens huvudstyrkor. Bara lekmannen tror att man under loppet av ett fälttåg skall delge det fullständiga genomförandet av en i förväg bestämd, i alla enskildheter diskuterad och ända till slutet fastställd tanke.

Moltke d ä

Ett särskilt tack gäller översättaren f.d. överste Hjalmar Mårtenson, som inte bara har översatt uppsatsen från det tyska till det svenska språket, utan ansvarade också för många djupgående diskussioner om själva ämnet.

5. LITTERATURFÖRTECKNING

Deutsches Militärgeschichtliches Forschungsamt (Utgivare)

Borgert, Heinz-Ludger, *Grundzüge der Landkriegführung von Schlieffen bis Guderian*, in: Deutsche Militärgeschichte 1648 – 1939, Band 6 Abschnitt IX, Bernhard & Graefe Verlag, München 1983

Fischer, Johannes, *Verteidigung im Bündnis – Planung, Aufbau und Bewährung der Bundeswehr 1950 – 1972*, Bernhard & Graefe Verlag, München 1975

Frieser, Karl-Heinz, *Blitzkrieg-Legende*, in: Militärgeschichtliches Forschungsamt, Herausgeber, Operationen des Zweiten Weltkrieges, Band 2, München 1995

Köhler, Karl, Hummel, Karl-Heinz, *Die Organisation der Luftwaffe*, in: Deutsche Militärgeschichte 1648 – 1939, Band 4 Abschnitt VII., Bernhard & Graefe Verlag, München 1983

Neugebauer, Karl-Volker, *'Führung und Gefecht der verbundenen Waffen'*, Abschnitt I-XI, Berlin 1921, Abschnitt XII-XVIII, Berlin 1923. Neu herausgegeben im Auftrag des Militärgeschichtlichen Forschungsamts, Osnabrück 1994

Regling, Volker, *Grundzüge der Landkriegführung zur Zeit des Absolutismus und im 19. Jahrhundert – Moltkes Kriegsführungslehren*, in: Deutsche Militärgeschichte 1648 – 1939, Band 6 Abschnitt IX, Bernhard & Graefe Verlag, München 1983

Roth, Günther, *Militärische Führungskunst*, in: Politik und militärische Macht-Ausgewählte Schriften, Potsdam 1995

Tidskrifter

Hughes, Daniel, *Abuses of German Military History*, in: Military Review, 12/1986

Klein, Friedhelm, *Moltke – zum 200. Geburtstag*, in: Europäische Sicherheit, Hamburg 10/00

Kraska, Peter, *Schild und Schwert – Gedanken über den Zusammenhang von Gegenkonzentration, Defensive und Offensive*, in: Truppenpraxis, Bonn 6/1995

Krüger, Frederike, *Die Micheloffensive*, in: Militärgeschichte – Zeitschrift für historische Bildung, Hamburg 10/2000

Lange, Jürgen, *Helmuth Graf von Moltke*, in: Soldat und Technik, Bonn 10/00

Millotat, Christian, Roth, Friedrich, *Die operative Ebene militärischer Führung*, in: Soldat und Technik, Bonn 8/1998

Millotat, Christian, *Operative Führung aus deutscher Sicht*, in: Österreichische Militärische Zeitschrift, Wien 3/2000

Unverhau, Jürgen, Menzel, Dietrich, Hanisch, Norbert, *Bewährtes mit neuem Verbinden – Die HDv 100/100 "Truppenführung"*, Truppenpraxis, Bonn 2/1999

Vad, Erich, *Operative Führung – Grundlagen, Merkmale und Perspektiven*, in: Österreichische Militärische Zeitschrift, Wien 2/98

Vogt, Reinhard, *Joint and Combined Operations*, in Europäische Sicherheit, Hamburg 10/2000

Wittmann, *Gewandeltes Selbstverständnis und erweitertes Aufgabenspektrum*, in: Europäische Sicherheit, Hamburg 8/1999

Zehrer, Hartmut, *Die Deutschen auf die Schulbank*, Truppenpraxis, Bonn 2/1993

Zehrer, Hartmut, *Operative Führung – ihre Bedeutung für die Bundeswehr*, Europäische Sicherheit, Hamburg 3/93

Zuck, Christian, *Zukunftweisend und lebendig – Operative Leitlinie für den Einsatz der Streitkräfte*, in: Europäische Sicherheit, Hamburg 6/2000

Reglemente och föreskrifter

Bundesministerium der Verteidigung, Fü H IV 4, *HDv 100/1*, Bonn 1962, Nr. 55

Bundesministerium der Verteidigung, *HDv 100/100*, Bonn 1987, Nr. 203

Bundesministerium der Verteidigung, Inspekteur des Heeres, Fü H III 1, *Leitlinie für die operative Führung von Landstreitkräften in Mitteleuropa*, Bonn 1987

Bundesministerium der Verteidigung, Inspekteur des Heeres, *Operative Leitlinie*, Bonn 1994

Bundesministerium der Verteidigung, *Operative Leitlinie für Einsätze der Streitkräfte*, Bonn 1999

Bundesministerium der Verteidigung, *Technik des wissenschaftlichen Arbeitens*, Hamburg 1988

Bundesministerium der Verteidigung, *Bedingungen und Grundlagen des wissenschaftlichen Arbeitens*, Hamburg 1989

Military Committee, *MC 400/1*, NATO Document, 1999

Truppenamt, *Heeresdienstvorschrift (H.Dv.) 300/1*, „Truppenführung“, Berlin 1936

Övrigt

Buchbender, Ortwin, *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*, 3. Auflage, Herford, Bonn, 1992

Clausewitz, Carl von, *Vom Kriege*, 19. Auflage, Dümmler Verlag, Bonn 1991

Crevelde, van, Martin, *Command in War*, Harvard University Press, Cambridge, London 1985

Ebbhagen, C. G., *Vetenskaplig metod*, Informationsblad Försvarshögskolan, Stockholm 1999

Ejvegård, Rolf, *Vetenskaplig metod*, Studentlitteratur, Lund 1996

Foerster, Roland, *Das operative Denken des deutschen Generalstabs 1870 – 1945*, in: Schössler, Dietmar (Herausgeber), *Die Entwicklung des Strategie- und Operationsbegriffs seit Clausewitz*, Universität der Bundeswehr München 1997

Foerster, Roland, *Der zweite Weltkrieg – Triumph und Untergang des operativen Denkens*, in: Schössler, Dietmar (Herausgeber), *Die Entwicklung des Strategie- und Operationsbegriffs seit Clausewitz*, Universität der Bundeswehr München 1997

Geyso, von (Herausgeber), *Wesen und Wandel der Strategie seit Clausewitz – Strategieseminarunterlagen*, Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg 1996

Graeger, Rüdiger, *Operation als militärischer Begriff in seiner historischen Entwicklung*, in: Arbeitspapier „Operative Führung“, Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg, 1991

Greiner Christian, *Operatives Denken und Planen 1948 bis 1956*, in: Bundesministerium der Verteidigung, Herausgeber, Adolf Heusinger – Ein deutscher Soldat im 20. Jahrhundert, Bonn 1987

Macksey, Kenneth, *Guderian der Panzergeneral*, Econ Verlag, Düsseldorf 1976

Manstein, *Verlorene Siege*, Bernhard & Graefe Verlag, Koblenz 1987

Meier-Dörnberg, Wilhelm, *Die große Frühjahrsoffensive 1918 zwischen Strategie und Taktik*, in: Operatives Denken und Handeln in deutschen Streitkräften im 19. und 20. Jahrhundert, Vorträge zur Militärgeschichte, Band 9, Herford 1988

Moltke, Helmuth von, *Militärische Werke*, herausgegeben vom Großen Generalstab, Kriegsgeschichtliche Abteilung I, 2. Band, 2. Teil „Über Strategie“, Berlin 1892-1912

Mårtenson, Hjalmar, Böhme, Klaus-Richard, Johansson, Alf W, *Om kriget – svensk översättning*, Bonniers förlag, Stockholm 1991

Mårtenson, Hjalmar, *Om kriget – Kommentarer, definitioner och register*, Probus Verlag, Stockholm 1995

Nehring, Walther, *Die Geschichte der deutschen Panzerwaffe*, Weltbild Verlag, Augsburg 1995

Ose, Dieter, Herausgeber, *Wehrgeschichtliches Symposium – Ausbildung im operativen Denken unter Heranziehung von Kriegserfahrungen*, Führungsakademie der Bundeswehr Hamburg 1986

Rabenau, Friedrich von, *Seeckt – Aus seinem Leben*, Breitkopf & Härtel Verlag, Leipzig 1940

Rolf, Bertil, *Militär kompetens*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora (Swe) 1998

Schössler, Dietmar (Herausgeber), *Die Entwicklung des Strategie- und Operationsbegriffs seit Clausewitz*, Universität der Bundeswehr München 1997

Strohmeier, Holger, *Hur det tyska motanfallet vid Donets i våren 1943 belyser manöverkrigföringens principer*, Essäuppgift i ämnet militärteori, Försvarshögskolan, Stockholm 1999

Will, Thomas, *Operative Führung, Versuch einer begrifflichen Bestimmung im Rahmen von Clausewitz' Theorie ‚Vom Kriege‘*, Universität der Bundeswehr Hamburg 1997

Fördjupande litteratur

Callahan, Sean, *Zeitenwende Operativer Führung*, Lehrgangsarbeit, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg, 1998

Corum, James S., *The Roots of Blitzkrieg: Hans von Seeckt and German Military Reform*, University Press of Kansas, St., Lawrence, Kansas 1992

Crevelde, Martin van, *Fighting Power. German and U.S. Army Performance, 1939 – 1945*, Greenwood Press, Westport, 1982

Friman, Henrik, René, Johan, *Den operativa krigskonstens grunder*, Försvarshögskolan – operativa institution, Stockholm 2000

Groener, Wilhelm, *Das Testament des Grafen Schlieffen*, Mittler & Sohn, Berlin 1929

Hughes, Daniel, *Moltke – On the Art of war*, Presidio, Novato 1995

Klaffus, Gerhard, *Zeitwende operativer Führung*, Lehrgangsarbeit, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1998

Leinveber, Generalmajor a.D., *Mit Clausewitz durch die Rätsel und Fragen Irrungen und Wirrungen des Weltkrieges*, Behrs, Berlin 1926

Liddell Hart, Basil H., *Strategie*, Rheinische Verlags-Anstalt, Wiesbaden, ohne Jahresangabe

Ludendorff, Erich, *Meine Kriegserinnerungen 1914 – 1918*, Mittler und Sohn Verlag, Berlin 1919

Mann, Golo, *Deutsche Geschichte des 19. und 20. Jahrhunderts*, deutscher Bücherbund, Stuttgart 1958

Moltke, Eliza von, *Generaloberst Helmuth (d.J.) von Moltke – Erinnerungen Briefe Dokumente*, Der Kommende Tag Verlag, Stuttgart 1922

Militärgeschichtliches Forschungsamt (Herausgeber), *Deutsche Militärgeschichte 1648 – 1939, Band 3 Abschnitte V, VI*, Bernhard & Graefe Verlag, München 1983

Mårtenson, Hjalmar, *von Clausewitz Om Kriget, Kommentarer, Definitioner och Register*, Probus Förlag, Stockholm 1995

Pagonis, William G., *Moving Mountains – Lessons in Leadership and Logistics from the Gulf War*, Harvard Business School Press, Boston 1992

Rimstrand, Torbjörn, Redakteur, *Strategisk Läsebok*, Försvarshögskolan, Stockholm 1997

Rohrschneider, Kai, *Perspektiven operativer Führung – Wesen und Wandel operativer Führung seit dem Ersten Weltkrieg*, Lehrgangsarbeit, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1998

Safranmüller, Andreas, Fromm, Christian, *Das Wesen operativer Führung*, Lehrgangsarbeit, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1997

Sandrat, Hans Henning von, *Neue Herausforderungen an das strategische und operative Denken! Ist Clausewitz noch zeitgemäß?*, Vortrag vor der Clausewitzgesellschaft am 17.08.1995 in Hamburg

Schramm, Ritter von, Wilhelm, *Zum Verständnis des Werkes*, in: Clausewitz, Carl von, *Vom Kriege*, Handbuchausgabe, Rowohlt Verlag, Reinbeck, 1980

Schwarte, M., *Die militärischen Lehren des Großen Krieges*, Mittler & Sohn, Berlin 1923

Speidel, Hans, *Invasion 1944*, Wunderlich Verlag, Stuttgart 1949

Uhle-Wettler, Franz, *Höhe und Wendepunkte Deutscher Militärgeschichte*, v. Hase & Koehler, Mainz 1984

Unverhau, Jürgen, *Die HDv 100/100 VS-NfD – „Truppenführung (TF)“/Rahmenbedingungen*, Arbeitsgruppe JACOP, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1998

Werth, German, *Verdun – Die Schlacht und der Mythos*, Weltbild Verlag, Augsburg 1990

Willmann, Helmut, *Gedanken zur Operationsführung im Deutschen Heer – der neue Ansatz*, Inspekteur des Heeres, Bundesministerium der Verteidigung, FüH, Bonn 1998

Zehrer, Hartmut, *Diskurs 35 - Von der Notwendigkeit der Renaissance der operativen Führung*, in: Fachzentrum Dokumentation, Materialien und Manuskripte aus der Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1993

6. ABSTRAKT

DIE ENTWICKLUNG DER OPERATIVEN FÜHRUNG IN DEUTSCHLAND

Operation, Operationskunst, operative Führung sind einige der Schlagworte, wenn es darum geht das Führungswesen innerhalb der Militärgeschichte zu beschreiben. Hierbei werden besonders häufig Beispiele aus der deutschen Militärgeschichte herangezogen.

Was aber ist das besondere an operativer Führung in Deutschland? Wann, wie und warum ist diese entstanden, beziehungsweise eingeführt und ausgeführt worden?

Die Arbeit beschreibt die militärgeschichtliche Entwicklung der operativen Führung in Deutschland aus deutscher Sicht. Sie stellt somit keinen Vergleich mit der Entwicklung in anderen Ländern an. Vielmehr geht es darum einen roten Faden zu finden, der sich durch die deutsche Militärgeschichte zieht und wie operative Führung jeweils aufgefasst und angewandt wurde.

Des weiteren soll aufgezeigt werden welche äußeren Parameter es waren, oder sind, die militärische Führungsstrukturen so beeinflussen, dass operative Führung entsteht oder sogar notwendig wird.

Die Theorieverbindung für die Untersuchung ist eine Deutung der Clausewitz'schen Kriegstheorielehre hinsichtlich operativer Führung.

Die Arbeit stellt im wesentlichen eine komparative Betrachtung der Entwicklung der operativen Führung in Deutschland seit dem 19. Jahrhundert dar.

Schlüsselbegriffe und –personen: Operative Führung, Militärstrategie, Geostrategie, operative Faktoren, operative Elemente und Merkmale, Grundsätze operativen Handelns, Clausewitz, Moltke d.Ä., Schlieffen, Seeckt, Beck, Guderian, Manstein, Heusinger, Operative Leitlinie für Einsätze der Streitkräfte.

7. BILAGOR

- 7.1. Clausewitz formuleringar om strategins fysiska element – en belysning
- 7.2. Slaget vid Königgrätz 1866
- 7.3. Schlieffenplanen 1905 – Västfälttåget
- 7.4. Sichelschnittplanen Mansteins 1940
- 7.5. Den tyska motoffensiven vid DONETS våren 1943
- 7.6. Utvecklingen av NATO´s strategiska försvarsplanering i Tyskland från 1950 – 1980-talet
- 7.7. De nationella ansvarsområden i NATO´s framskjutna försvar i Tyskland

BILAGA 1

För att underlätta förståelsen av den teoretiska och historiska delen av arbetet belyses här några av Clausewitz formuleringar om strategins fysiska element. Här citeras ett antal huvudpunkter i hans stora verk "Om kriget", Tredje boken, "Om strategin i allmänhet" kapitel 8-11 och 13-14.¹

1. Överlägsenhet i antal. Kap 8

- Överlägsenheten i antal är såväl i taktiken som i strategin den vanligaste förutsättningen för seger. Men den är bara en av de faktorer som utgör grund för segern.
- Man måste tillstå att överlägsenhet i antal är den viktigaste faktorn för utgången av en strid. Men den måste vara tillräckligt stor för att uppväga andra inverkan omständigheter. Den omedelbara följden av detta är att man måste sätta in största möjliga antal trupper på den avgörande punkten i striden.
- Det återstår alltså bara att genom ett skickligt utnyttjande av stridskrafterna skaffa sig en relativ övervikt på den avgörande punkten. Här syns det vara mest väsentligt att beräkna tid och rum rätt.

2. Överraskning. Kap 9

- Överraskningen ligger mer eller mindre till grund för alla företag, ty utan den är överlägsenhet på den avgörande punkten egentligen inte möjlig.
- Överraskningen är alltså ett medel för att bli överlägsen, men genom sin psykologiska verkan måste den även betraktas som en självständig princip.
- Förtegenhet och snabbhet är de båda faktorer som utgör grund för överraskningen.
- Överraskningen passar väl in i taktiken men är svårare att genomföra i strategin...
- En överraskning ... skapas inte bara genom kraft och beslutsamhet, den måste också gynnas av andra omständigheter.
- Överraskningen hör mera hemma på angriparens sida än på försvararens.

¹ Clausewitz, Vom Kriege, 19, Auflage, Ferd. Dümmler Verlag Bonn 1980. Svensk översättning: Mårtenson, Hjalmar, Böhme, Klaus-Richard, Johansson, Alf W, Bonniers förlag, Stockholm 1991. Även Mårtenson, Hjalmar, Om kriget – Kommentarer, definitioner och register, Probus Verlag, Stockholm 1995 s 34-40

3. List. Kap 10

- Listen förutsätter en dold avsikt och står alltså i motsats till ett rakt, enkelt och omedelbart handlingssätt.
- Vilseledande order, falska underrättelser osv har på det strategiska området i regel ringa verkan.
- Men sådana handlingar som att genomföra striderna så långt att de påverkar fienden kräver redan ett avsevärt uppbåd av tid och kraft. Detta gäller så mycket mera ju större motståndet är.
- Det är faktiskt äventyrligt att för en längre tid använda större styrkor enbart till skenmanövrar. Ty risken föreligger alltid att det sker förgäves och att man saknar dessa styrkor där avgörandet söks.
- Ju svagare krafterna blir ... desto mer lockande blir listen.

4. Kraftsamling till rummet. Kap 11

- Den bästa strategin är alltid att *vara mycket stark*, först över huvud taget och därefter på den avgörande punkten. Därför finns det, förutom den ansträngning som erfordras för att skapa militär överlägsenhet och som inte alltid utgår från fältherren, ingen högre och enklare lag än att *hålla samman sina stridskrafter*. – Ingenting skall skiljas från huvudstyrkan, inte kallas bort av *tvingande* skäl.
- Man bör också acceptera sammanhållningen av alla stridskrafter som norm och varje splittring och uppdelning som en avvikelse, som måste motiveras. På så sätt undviker man inte bara denna dumhet helt och hållet utan hindrar även att många felaktiga skäl till uppdelning förs fram.

5. Strategiska reserver. Kap 13

- En reserv har två syften som klart kan åtskiljas från varandra: För det första att förlänga och ge kraft åt striden samt för det andra insats mot oförutsedda händelser.
- Men behovet att ha en styrka i beredskap för att möta oförutsedda händelser kan också finnas i strategin och följaktligen kan det också finnas strategiska reserver – men endast där oförutsedda händelser är tänkbara ... För den strategiska ledningen är det alltså en väsentlig förutsättning att stridskrafter med hänsyn till omfattningen av ovissheten hålls i beredskap för senare insats.

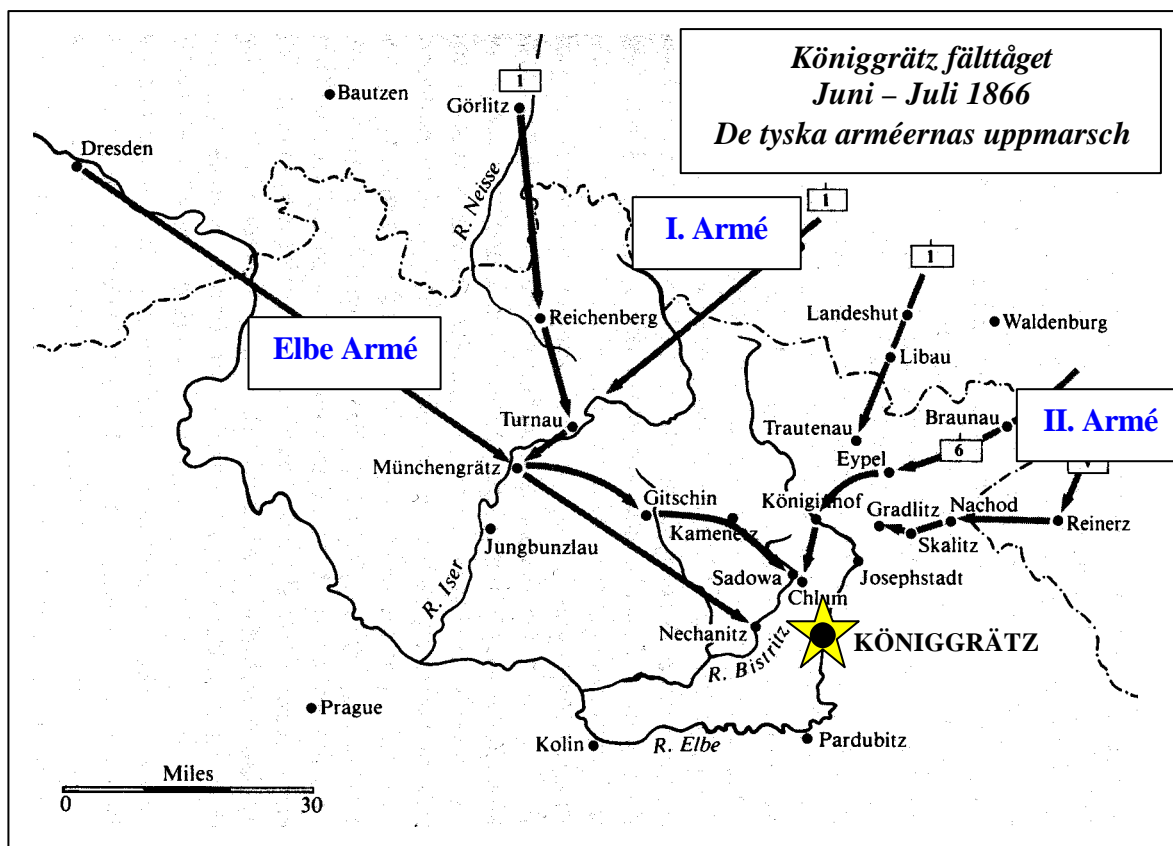
- Men den punkt, där den strategiska reservens idé börjar bli motstridig, hör samman med huvudavgörandet. Utnyttjandet av alla resurser måste innefattas i detta. Varje reserv (av uppsatta stridskrafter), som skulle utnyttjas först efter huvudavgörandet, är meningslös.

6. Att hushålla med krafterna. Kap 14.

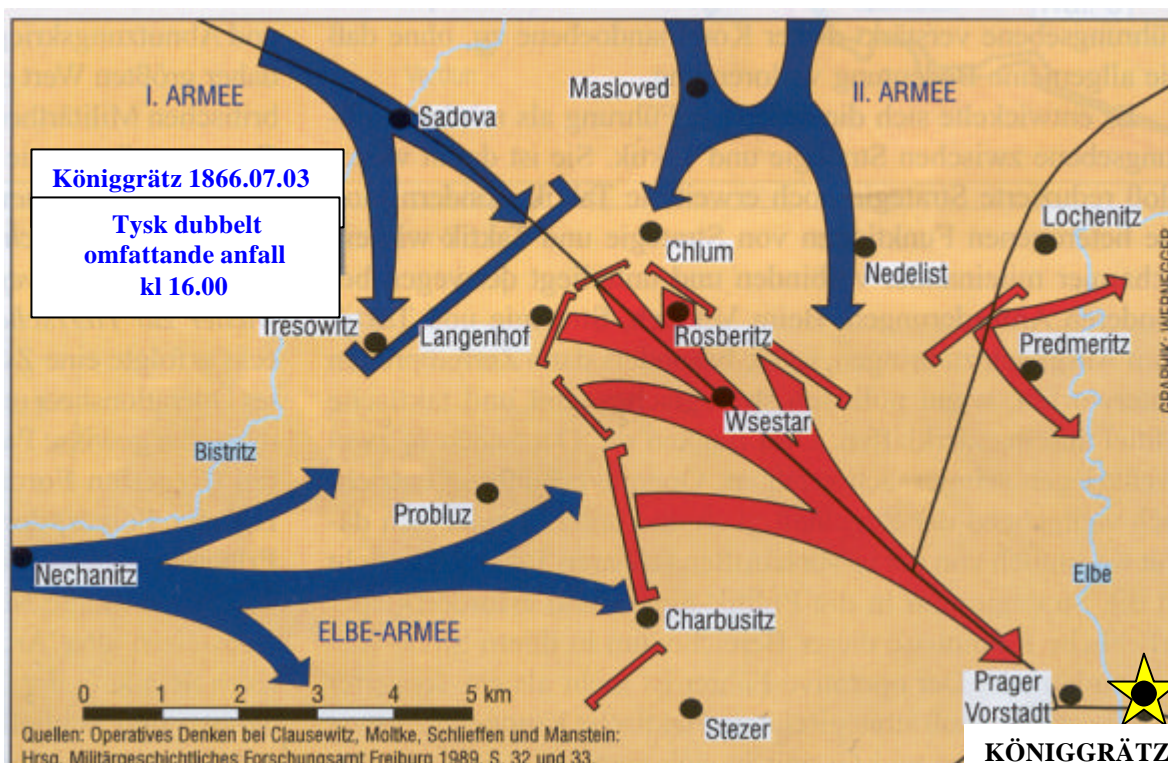
- ... alltid räkna med insats av alla stridskrafter. Med andra ord att räkna med att ingen del av stridskrafterna får vara överksam. Den som har styrkor som fienden inte engagerar i tillräcklig grad, den som låter sina styrkor marschera, dvs vara obrukade samtidigt som fiendens stridskrafter strider, han hushållar illa med sina krafter. På så sätt finns ett slöseri med stridskrafterna, som t o m är sämre än att använda dem på ett olämpligt sätt.
- När man en gång skall handla, är det första kravet att alla delar handlar.

BILAGA 2

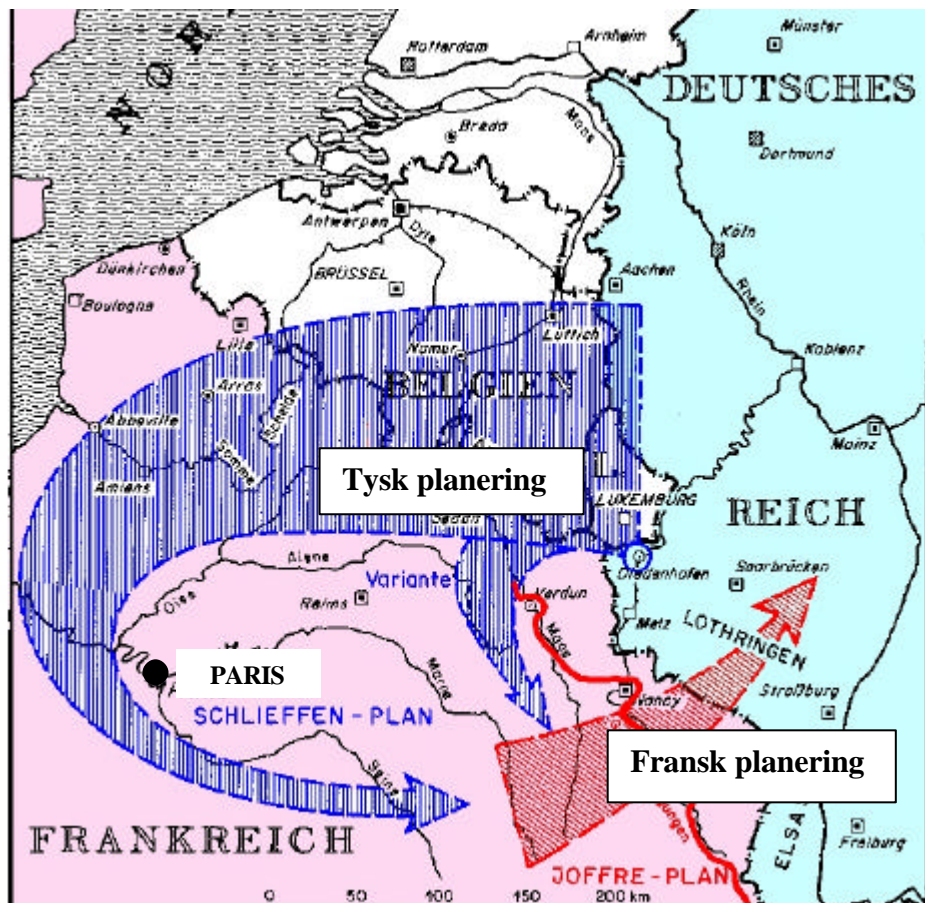
Slaget vid Königgrätz 1866

Källa: Creveld, van, Martin, *Command in War*, Harvard University Press, Cambridge, London 1985, s. 116

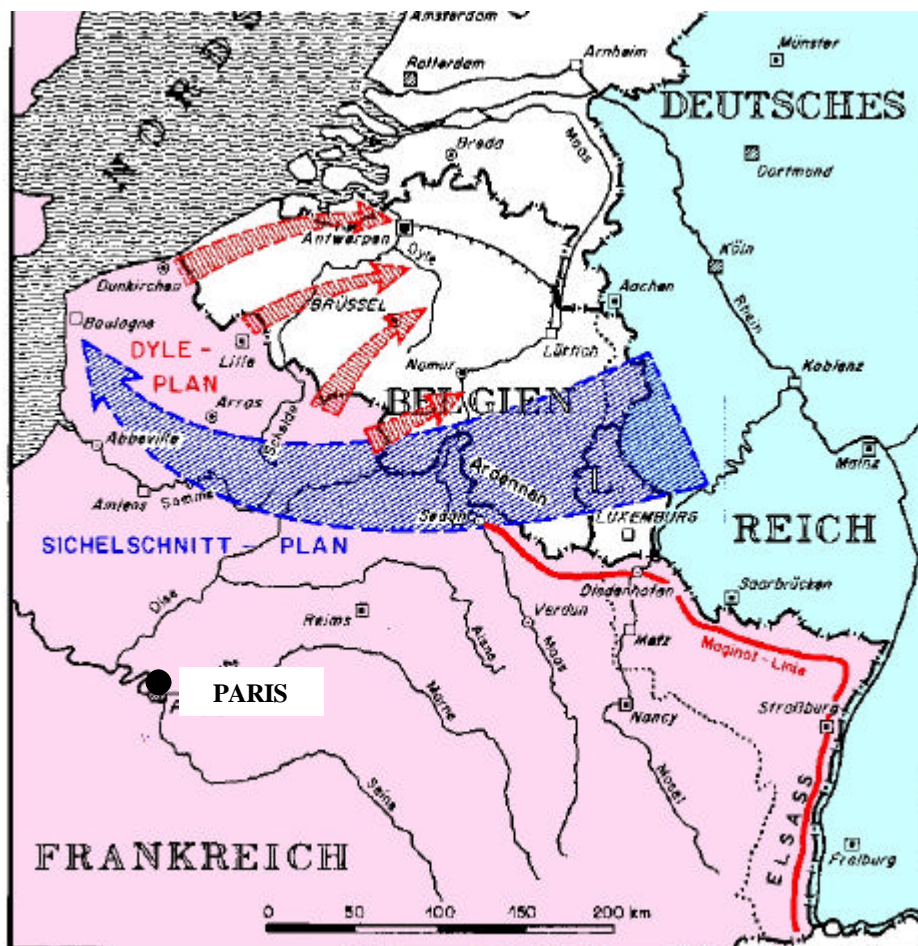

BILAGA 3

„Schlieffenplanen 1905“ – Västfälttåget

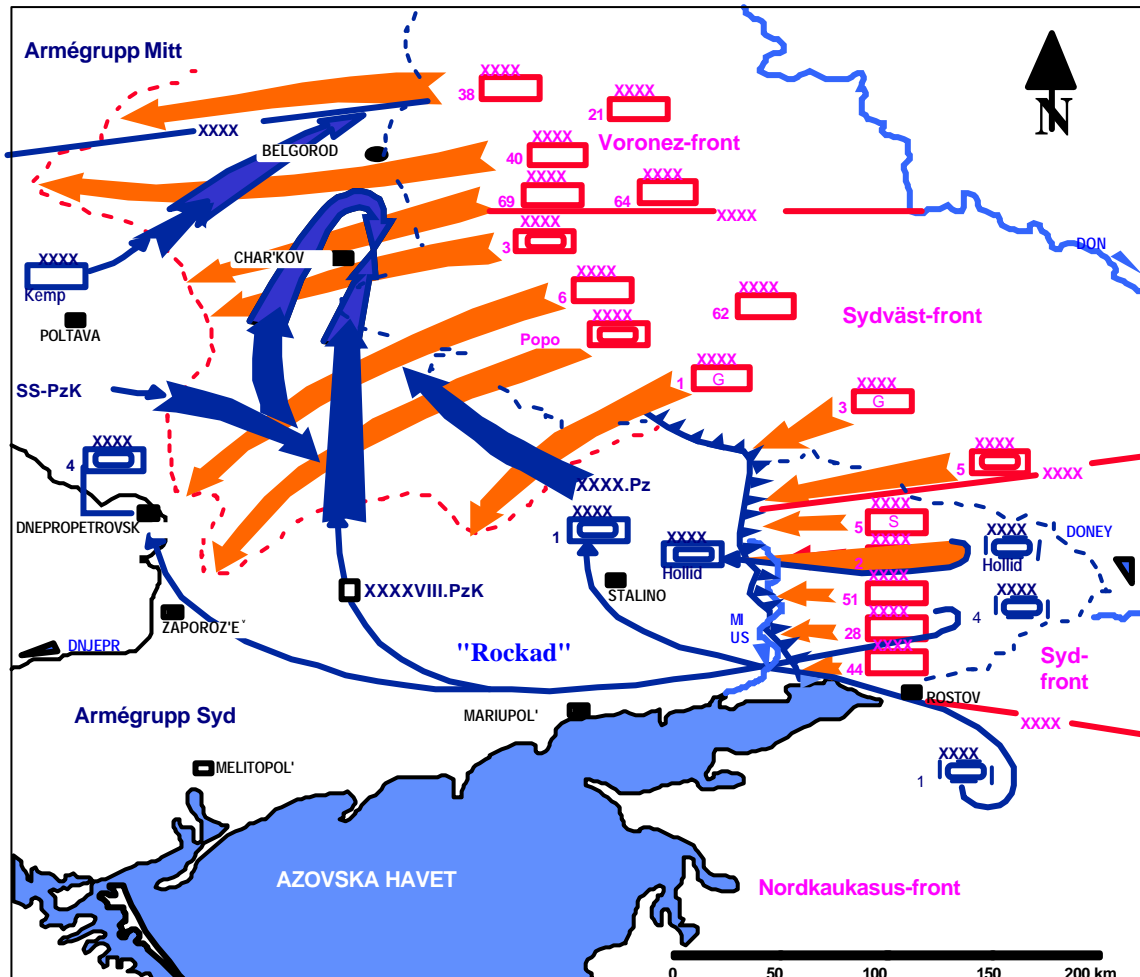
Källa: Likus, Strohmeier, *Ostfront 1943 – Über den Wesensgehalt und Die Grenzen operativer Führung*, Kriegshistorisches Beispiel an Der Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1996

BILAGA 4

„Sichelschnittplanen“ Mansteins 1940

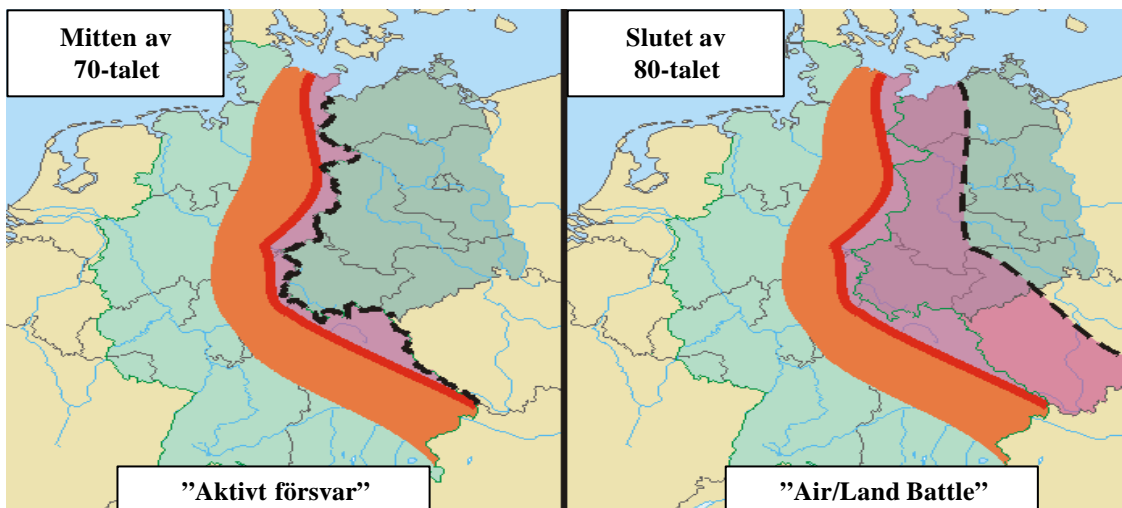
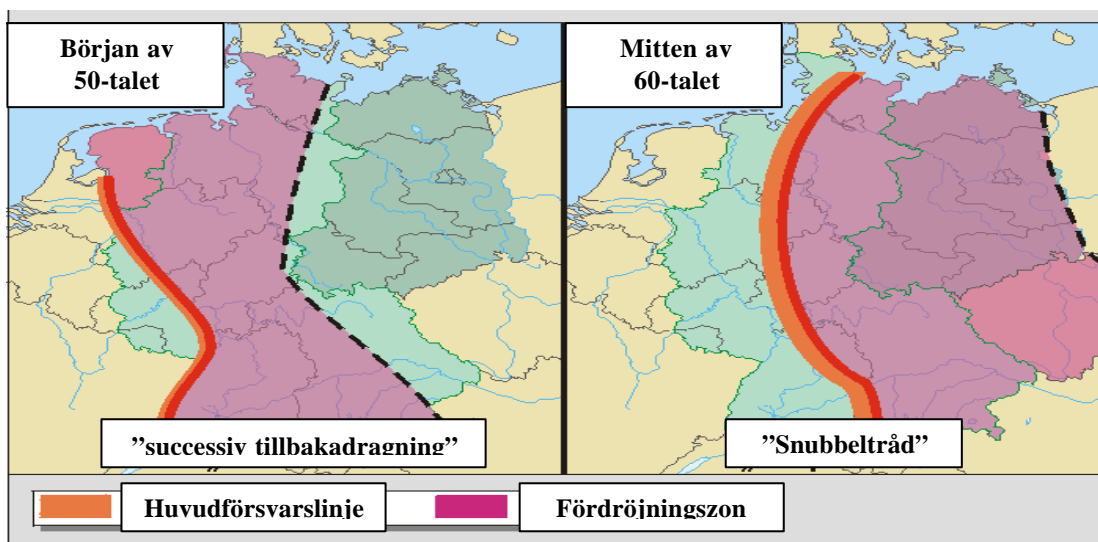
Källa: Likus, Strohmeier, *Ostfront 1943 – Über den Wesensgehalt und Die Grenzen operativer Führung*, Kriegshistorisches Beispiel an Der Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1996

BILAGA 5

Den tyska motoffensiven vid DONETS våren 1943

Källa: Likus, Strohmeier, *Ostfront 1943 – Über den Wesensgehalt und Die Grenzen operativer Führung*, Kriegshistorisches Beispiel an Der Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg 1996

BILAGA 6

**Utvecklingen av NATO's strategiska försvarsplanering i Tyskland
från 1950 – 1980-talet**

Källa: Karber, Plädoyer für die Vorneverteidigung, Deutsches Strategieforum,
Bonn, 1984, s. 6

BILAGA 7

De nationella ansvarsområden i NATO's framskjutna försvar i Tyskland

